

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Кафедра журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:
МЕДІАОСВІТА: ІСТОРІЯ, РОЗВИТОК, СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Студентки IV курсу групи 4ЖБ
Освітньої програми Журналістика
Галузі знань 06 Журналістика
Спеціальності 061 Журналістика
Ступеня вищої освіти бакалавра
Береславець Аліни Валеріївни
Науковий керівник: **Гальчак С.Д.**,
професор, доктор історичних наук

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)

Анотація

Береславець А. Медіаосвіта: історія, розвиток, сучасні тенденції. Спеціальність 061 Журналістика, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2025.

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження історії становлення, етапів розвитку та сучасних тенденцій медіаосвіти в міжнародному та національному контекстах. Проаналізовано основні теоретичні підходи до визначення понять медіаосвіти, медіаграмотності та інформаційної грамотності, окреслено міжнародні ініціативи та ключові документи ЮНЕСКО, Європейського парламенту й інших організацій. Особливу увагу приділено впровадженню медіаосвіти в Україні, зокрема досвіду реалізації проєктів у системі вищої освіти на прикладі ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Визначено актуальні виклики, пов'язані з розвитком цифрового суспільства, інформаційної безпеки та потребою в критичному мисленні. Робота має як наукову, так і прикладну цінність для подальшого формування ефективної моделі медіаосвіти в Україні.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, інформаційна грамотність, критичне мислення, цифрове суспільство, освіта, медіа, медіакультура, Україна.

Abstract

Bereslavets, A. Media Education: History, Development, and Current Trends. Specialty 061 Journalism, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Vinnytsia, 2025.

This research paper presents a comprehensive study of the history, development, and current trends in media education at both the international and national levels. Theoretical approaches to defining the concepts of media education, media literacy, and information literacy are examined. The study highlights key international initiatives and documents by UNESCO, the European Parliament, and other organizations. Particular attention is given to the implementation of media education in Ukraine, including the experience of higher education institutions, with a focus on Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskyi. The work identifies contemporary challenges related to the digital society, information security, and the growing need for critical thinking. The findings are valuable both scientifically and practically for the development of an effective media education model in Ukraine.

Keywords: media education, media literacy, information literacy, critical thinking, digital society, education, mass media, media culture, Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДІАОСВІТИ	5
1.1. Підходи до визначення понять медіаосвіти в контексті глобальних і національних досліджень	8
1.2. Міжнародні й національні тренди у розвитку медіаосвітніх практик	22
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ В УКРАЇНІ	34
2.1. Огляд та аналіз сучасних проєктів і ініціатив з медіаосвіти в Україні	34
2.2. Впровадження медіаосвіти у закладах вищої освіти (на прикладі ВДПУ імені Михайла Коцюбинського)	51
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному інформаційному суспільстві стрімкий розвиток цифрових технологій, зростання обсягів інформації та доступу до медіа змінюють не лише способи комунікації, а й впливають на формування свідомості, поведінки та світогляду людини. У цьому контексті медіаосвіта постає як ключова складова освітнього процесу, спрямована на розвиток критичного мислення, здатності аналізувати інформацію, усвідомлено взаємодіяти з медіа та відповідально ставитися до інформаційного контенту.

Потреба у формуванні медіаграмотності як життєвої компетентності громадян зумовлена загрозами дезінформації, маніпулятивного впливу медіа, інформаційної війни та цифрових викликів. Особливої важливості ця проблема набуває для України в умовах воєнної агресії, коли медіаосвіта стає не лише освітнім, а й національно-безпековим пріоритетом. Аналіз історичних витоків, еволюції та сучасних підходів до медіаосвіти дозволяє краще зрозуміти її роль у формуванні свідомого, активного й відповідального громадянина.

Метою дослідження є аналіз історичного розвитку, теоретичних засад та сучасного стану медіаосвіти, визначення ефективних практик її впровадження у вітчизняному освітньому середовищі.

Об'єктом дослідження є медіаосвіта в глобальному та національному контекстах.

Предметом дослідження виступають історичні етапи, концептуальні підходи, сучасні тенденції та практичні моделі впровадження медіаосвіти, зокрема в Україні.

Поставлена мета передбачає виконання **завдань**:

- розглянути основні поняття, концепції та теоретичні підходи до визначення медіаосвіти;
- проаналізувати міжнародні та національні тренди в галузі медіаосвіти;

- вивчити сучасні ініціативи й проєкти, спрямовані на розвиток медіаграмотності в Україні;
- дослідити специфіку впровадження медіаосвіти у закладах вищої освіти, зокрема на прикладі ВДПУ імені М. Коцюбинського.

Методи дослідження. Під час дослідження ми послуговувались такими методами наукового пізнання, як аналіз, синтез, статистичний та описовий методи. Теоретичний аналіз і синтез використано для вивчення наукової літератури та нормативних документів. Історико-хронологічний метод застосовано для дослідження етапів становлення медіаосвіти, порівняльний аналіз використано для виявлення відмінностей і спільних рис міжнародного й українського досвіду. Аналіз конкретного освітнього досвіду (на прикладі ВДПУ) використали для виявлення локальних особливостей впровадження медіаосвіти.

Джерела дослідження. Вивчення медіаосвіти в педагогічному аспекті активно здійснюється українськими дослідниками, серед яких варто відзначити В. Андрущенко, І. Дичківську, Н. Духаніну, В. Кременя, В. Лозового, Г. Онкович, І. Чемерис. У психологічному напрямі цим питанням присвячують свої праці Г. Боришполець, Л. Найдьонова, Н. Череповська. Соціально-комунікаційний підхід до медіаосвіти висвітлюється в роботах О. Буріма, В. Іванова, Т. Іванової, В. Ільганаєвої, Г. Почепцова, В. Різуна.

Наукова новизна. Робота систематизує знання про еволюцію медіаосвіти, визначає її місце в сучасному гуманітарному дискурсі та розширює уявлення про міждисциплінарні підходи до вивчення інформаційної та медіа грамотності.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані при розробці навчальних програм, курсів із медіаосвіти, методичних матеріалів для вчителів, а також при реалізації державних стратегій у сфері інформаційної безпеки та розвитку громадянської освіти.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні результати дослідження представлено у доповіді «Роль соціальних мереж у формуванні медіаграмотності молоді», яку виголошено на Міжнародній науково-практичній конференції «“Четверта влада”, чверть століття: медіа та інформація» (14 березня 2025 року, м. Харків).

Публікації. Братковська А. Медіаосвіта як інструмент протидії маніпуляціям у соціальних мережах. Журналістика й мистецтво слова: збірник наукових статей / гол. редактор Т.О. Цепкало; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вип. 17. Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2025.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів (чотирьох підрозділів), висновків, списку використаних джерел, який нараховує 35 позицій. Загальний зміст роботи поданий на 67 аркушах.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДІАОСВІТИ

1.1. Підходи до визначення понять медіаосвіти в контексті глобальних і національних досліджень

На сьогодні медіаосвіта вважається порівняно новою галуззю, хоча перші згадки про неї у наукових колах і практиці з'явилися ще в 1960-х роках ХХ століття [13, с. 80]. Одним із піонерів у цій сфері був канадський філософ Маршалл Маклюен. Саме він увійшов в історію своєю знаменитою тезою «medium is the message» («медіа – це повідомлення»), яка стала поштовхом до усвідомлення того, що засіб передавання інформації сам по собі є вагомим елементом комунікації й впливає на її зміст. Ця думка заклала підґрунтя для формування медіаосвітнього підходу. Розвиток ідей Маклюена відбувався через його концепцію «глобального села», що передбачала уніфікацію інформації під впливом телебачення, а також через теорію «гарячих» і «холодних» медіа, яка пояснює, що різні медіаканали активізують різні когнітивні процеси у сприйманні інформації [33].

У 1959 році, спираючись на власні дослідження й ідеї, Маклюен розробив першу у світі освітню програму з медіаосвіти для середніх шкіл у Торонто. Пізніше він акцентував на важливості вивчення медіа через їхню здатність впливати на масову свідомість, особливо з огляду на поширення аудіовізуальних засобів. У 1960-х роках науковець запропонував концепцію «візуальної грамотності», метою якої було формування навичок критичного сприйняття та розуміння мови візуальних образів. Сукупність цих теоретичних підходів і практичних ініціатив сприяла зародженню й поширенню медіаосвітнього руху в міжнародному масштабі.

У науковому обігу термін «медіаосвіта» почав активно використовуватися нещодавно. Вважається, що вперше його офіційно зафіксували у 1973 році під час спільної наради інформаційного відділу ЮНЕСКО та Міжнародної ради з питань кіно, телебачення та аудіовізуальної

комунікації. Саме тоді було представлено модель масової медіаосвіти під назвою «General Curriculum Model for Mass Media Education» [21, с. 6].

Впровадження спеціальної освітньої програми стало важливим поштовхом до посилення інтересу науковців до проблем медіаосвіти. Ця тема набула особливої актуальності у 1982 році, коли була ухвалена Грюнвальдська декларація ЮНЕСКО. У цьому документі наголошувалося на необхідності інтеграції медіаосвіти в навчальні програми загальноосвітніх закладів. Автори декларації вважали, що в умовах потреби оновлення системи освіти важливо звернути увагу на роль медіа та комунікацій у суспільстві. Одним із інструментів підвищення ефективності навчального процесу мав стати критичний аналіз медіатекстів та усвідомлення їхнього впливу на мислення аудиторії.

Поглиблене осмислення поняття «медіаосвіта» відбулося у 1990 році під час конференції в Тулузі. У рамках обговорень були сформульовані ключові характеристики цього феномену, а також уведено споріднений термін «медіаграмотність».

Черговим етапом розвитку концепції стала Віденська конференція 1999 року, під час якої експерти підготували рекомендації для відповідного підрозділу ЮНЕСКО. У них ішлося про необхідність широкого впровадження медіаосвіти в систему навчання на різних рівнях, від шкільного до університетського. Окрім того, було вперше акцентовано на важливості включення медіаосвіти не лише у формальну, а й у неформальну освіту. Втілення цих ідей частково можна простежити через реалізацію грантових програм Європейського Союзу, спрямованих на розвиток суспільного мовлення в Україні та формування навичок критичного мислення в населення.

Значущим кроком у просуванні медіаосвіти стало проведення Севільського семінару ЮНЕСКО у 2002 році під назвою «Медіаосвіта молоді». За його підсумками було окреслено п'ять основних напрямів подальшого розвитку цієї галузі: стимулювання наукових досліджень,

інтеграція медіаосвіти в шкільну та неформальну освіту (через співпрацю з громадськими організаціями, приватними й державними структурами), активне поширення тематики в інтернет-просторі, а також розширення спільноти зацікавлених осіб, освітян, батьків, молоді, представників медіа та громадських організацій.

На потребу постійного вдосконалення знань із медіаосвіти й медіаграмотності як складових формування інформаційної культури сучасної людини вказує й Олександрійська декларація ЮНЕСКО «Про інформаційну грамотність та освіту впродовж життя», ухвалена 2005 року. У документі підкреслено важливість розвитку критичного ставлення до інформації, що є необхідною умовою функціонування в інформаційному суспільстві.

Про важливість тем, порушених у Грюнвальдській декларації ЮНЕСКО, знову згадали у 2007 році під час міжнародної конференції в Парижі, де в широкому колі науковців і практиків обговорювалися шляхи масштабного впровадження медіаосвіти в освітні програми. Під час дискусій було сформовано перелік із 12 ключових пунктів щодо інтеграції медіаосвіти на різних рівнях освіти. Особливу увагу приділили потребі підготовки фахівців, медіапедагогів, активізації міждисциплінарних і міжнародних досліджень, а також налагодженню ефективної комунікації між освітніми, науковими та громадськими інституціями.

Учасники конференції наголошували: медіаосвіта має бути не лише об'єктом теоретичних досліджень, а й дієвим елементом освітнього процесу. Її впровадження потребує підтримки з боку широкої громадськості, від педагогів до батьківської спільноти. В інформаційну добу кожен громадянин має володіти базовими навичками критичного сприйняття контенту, а також розуміти, як функціонують медіа.

У 2008 році Європарламент ухвалив «Резолюцію щодо медіаграмотності у цифровому світі» [28], де підкреслювалася не лише роль медіа в сучасному інформаційному суспільстві, а й потреба у відповідних навичках, які необхідні для ефективного функціонування в цифровому

середовищі. Зростання інтересу до теми медіаосвіти безпосередньо пов'язувалося з розвитком громадянського суспільства та необхідністю критичного ставлення до інформації з боку звичайних споживачів.

Питання критичного осмислення інформаційного контенту обговорювалося також на Першому міжнародному форумі з медіа- та інформаційної грамотності, що відбувся в липні 2011 року в Марокко. За результатами форуму було ухвалено Феську декларацію ЮНЕСКО [29], над якою працювали понад 40 експертів із різних країн. У документі наголошувалося, що кожна людина має бути обізнана з принципами споживання, збереження та поширення інформації, орієнтуватися в роботі мас-медіа, критично сприймати їхній контент. Медіаграмотність та інформаційна гігієна визнавалися важливими чинниками підвищення якості життя і розвитку демократії. Одним із практичних результатів форуму стала пропозиція створити міжнародну мережу дослідників і практиків у сфері медіаосвіти та інформаційної грамотності. Також було ініційовано запровадження Всесвітнього тижня медіа- та інформаційної грамотності.

Цей захід невдовзі став традиційним. Так, шостий Всесвітній тиждень медіа- та інформаційної грамотності проходив 22–28 червня 2016 року, а сьомий з 6 по 12 листопада 2017 року [27]. Серед організаторів ЮНЕСКО, Альянс цивілізацій ООН, Глобальний альянс партнерства з медіа- та інформаційної грамотності, Університетська мережа міжкультурного діалогу та медіаосвіти. У центрі цих подій розвиток критичного мислення, розширення доступу до медіаосвітніх практик і підтримка міжкультурного діалогу.

Важливим кроком у поширенні медіаграмотності стало заснування Міжнародної премії з медіа- та інформаційної грамотності, яка вперше була вручена у 2015 році.

Для системного аналізу процесів, пов'язаних із популяризацією медіаосвіти, під час Глобального форуму з питань партнерства у 2013 році було створено Глобальний альянс з питань медійної та інформаційної

грамотності (GARMIL) [30], який об'єднав представників з понад 80 країн. Метою альянсу є координація зусиль у сфері впровадження медіаосвіти, розширення міжнародного співробітництва та обмін найкращими практиками.

У контексті ролі медіаграмотності в сучасних політичних процесах важливим кроком став Перший європейський форум з питань медійної та інформаційної грамотності, що відбувся у травні 2014 року в штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі. Його ключовим результатом стало напрацювання та прийняття Паризької декларації медійної та інформаційної грамотності в епоху цифрових технологій [34]. У документі містився заклик до політичних лідерів звернути увагу на потребу системної популяризації медіаграмотності, усвідомленого використання інформаційно-комунікаційних технологій, а також на важливість поширення ідей відповідального ставлення до інформації в контексті розвитку громадянського суспільства.

Особливий акцент у Декларації зроблено на відповідальність усіх учасників інформаційного процесу, політиків, журналістів, бізнесу, освітян у сфері створення, обробки та поширення інформації. У світі, де цифрові технології дозволяють швидко оперувати великим обсягом даних, надзвичайно актуальним стає вміння критично мислити, оцінювати інформацію, визначати її цінність і практичну користь.

Другий європейський форум з медіа- та інформаційної грамотності відбувся у червні 2016 року в Ризі (Латвія) під назвою: «Медіа- та інформаційна грамотність у Європі: компетенції критичного мислення для демократичного, прозорого, відкритого, безпечного та інклюзивного інформаційного середовища». Захід став ще одним підтвердженням важливості розвитку критичного мислення як необхідної умови функціонування демократичного суспільства.

Озираючись на півстолітню історію, можна зробити висновок, що поняття «медіаосвіта» поступово трансформувалося: від вузького розуміння як інструменту аналізу інформації, до усвідомлення її як ключового елементу

сталого розвитку відкритих, плюралістичних суспільств, у яких знання є найвищою цінністю. Медіаосвіта стала важливою складовою діяльності багатьох інститутів громадянського суспільства, недержавних організацій, а також державного та приватного сектору, який дедалі глибше усвідомлює вагу інформації в сучасному світі.

Якщо раніше міжнародні конференції з медіаосвіти проводилися приблизно раз на десятиліття, то з 2010 року вони відбуваються майже щороку. Це свідчить про те, що медіаграмотність є надзвичайно актуальною темою, яка динамічно розвивається і потребує постійного вивчення та оновлення підходів.

Стан розвитку медіаосвіти в Україні нині перебуває на етапі становлення. Основна увага приділяється її інтеграції в освітній процес і роботу бібліотек. Водночас наукові дослідження в цій сфері розгортаються у різних напрямках і демонструють швидку динаміку, прагнучи встигати за глобальними тенденціями. В українському контексті найбільш виразно простежуються педагогічний, інформаційний, культурологічний та соціально-психологічний підходи.

Вивчення медіаосвіти в педагогічному аспекті активно здійснюється українськими дослідниками, серед яких варто відзначити В. Андрущенка, І. Дичківську, Н. Духаніну, В. Кременя, В. Лозового, Г. Онкович, І. Чемерис. У психологічному напрямі цим питанням присвячують свої праці Г. Боришполець, Л. Найдьонова, Н. Череповська. Соціально-комунікаційний підхід до медіаосвіти висвітлюється в роботах О. Буріма, В. Іванова, Т. Іванової, В. Різуна.

Однією з ключових проблем сучасної української науки залишається відсутність єдиного усталеного термінологічного апарату в галузі медіаосвіти. Дослідники, представляючи різні наукові школи, зосереджують увагу на тих аспектах термінів, що відповідають їхньому професійному підходу. Це зумовлює потребу в систематизації та узагальненні основних понять, що використовуються в цій сфері.

Звернення до міжнародних документів і наукової літератури дозволяє уточнити зміст ключових термінів: «грамотність», «медіаграмотність», «інформаційна грамотність», «медіаосвіта», «медіаінформаційна грамотність», а також пов'язаних з ними понять «медіаекологія» та «прос'юмеризм».

Грамотність, згідно з Академічним тлумачним словником української мови, розглядається як здатність читати, писати, грамотно формулювати думки, а також володіти знаннями у певній галузі. У сучасному тлумаченні, яке пропонує ЮНЕСКО, поняття грамотності значно розширено: від базових навичок читання і письма до здатності аналізувати та критично осмислювати інформацію в різних сферах життя, побутовій, професійній, громадській.

Останні визначення підкреслюють активний характер грамотності як інтелектуального процесу, що охоплює не лише споживання, а й створення інформації, комунікацію, прогнозування. Грамотна людина сьогодні це та, що вміє ефективно діяти в різних інформаційних контекстах, досягаючи своїх цілей та повноцінно залучаючись до суспільного життя.

Організація Об'єднаних Націй враховує рівень грамотності під час розрахунку Індексу людського розвитку (ІЛР), поряд із такими чинниками, як рівень доходів та очікувана тривалість життя. Зокрема, освітній компонент ІЛР базується на показниках загальної грамотності населення та охоплення освітою молоді віком від 6 до 23 років. Це підкреслює важливість грамотності як соціально значущої характеристики.

У межах міжнародного дослідження Adult Literacy Survey грамотність поділяється на прозову (вміння працювати з текстами), документальну (здатність розуміти графіки, діаграми, схеми), а також обчислювальну (вміння працювати з кількісною інформацією). Додатково виділяються такі аспекти, як усна грамотність та володіння ІКТ.

У науковому дискурсі переважає педагогічна інтерпретація грамотності, що визначають як базову освітню компетентність, що забезпечує

безперервне навчання, засвоєння нових знань і відкриття доступу до культурного надбання.

Сьогодні термін «грамотність» дедалі частіше розглядається крізь призму функціональної грамотності, здатності особи ефективно діяти в реальних життєвих ситуаціях, застосовуючи знання для розв'язання стандартних і ситуативних завдань. Науковці описують її як уміння адаптуватися до соціального середовища, спираючись на загальні правила та моделі поведінки. Функціональну грамотність трактують як здатність дорослого використовувати навички читання й письма для професійного розвитку, участі в соціумі та пристосування до нових умов, зокрема за допомогою цифрових технологій.

Вчені пропонують класифікацію функціональної грамотності, що охоплює: загальну, інформаційну, комп'ютерну, комунікативну, мовну, побутову, політичну, а також грамотність щодо поведінки в екстремальних ситуаціях. Ознаками такої грамотності є прикладний, контекстний характер, націленість на вирішення щоденних завдань і орієнтація на базові навички.

Отже, поняття «грамотність» сьогодні виходить за межі суто освітнього або технічного визначення – це інтегральна характеристика, яка охоплює знання, уміння й навички, необхідні для повноцінної життєдіяльності. У свою чергу, функціональна грамотність виступає практичною реалізацією цих якостей у соціальних і професійних контекстах.

Термін «інформаційна грамотність» (ІГ) уперше з'явився у 1977 році в США у межах державної ініціативи модернізації вищої освіти. Визначення цього поняття суттєво формувалося під впливом Американської бібліотечної асоціації (АБА), яка трактує інформаційну грамотність як здатність особи ідентифікувати потребу в інформації, знаходити її, оцінювати та ефективно використовувати [32]. Згідно зі «Стандартами інформаційної грамотності» АБА, така особа вміє оцінити необхідний обсяг інформації, отримати до неї доступ, критично аналізувати її джерело, інтегрувати нову інформацію у

власні знання, використовувати її для досягнення певних цілей, розуміти правові, соціальні й етичні аспекти, пов'язані з інформацією.

Олександрійська декларація тлумачить ІГ як здатність ефективно шукати, аналізувати, використовувати й створювати інформацію для досягнення особистих, соціальних, професійних та освітніх цілей. У цьому ж документі наголошується, що ІГ полягає у вмінні формулювати інформаційні потреби, оцінювати якість інформації, зберігати, поширювати її, використовувати відповідально й результативно, а також застосовувати для генерації нових знань.

У документі «Керівництво з інформаційної грамотності для освіти впродовж життя» під ІГ розуміють сукупність знань та навичок, необхідних для ідентифікації інформаційного запиту, ефективного пошуку, організації, інтерпретації, оцінювання достовірності джерел і подальшого застосування отриманої інформації, зокрема з дотриманням етичних норм.

ЮНЕСКО у 2013 році визначило ІГ як здатність особи формулювати інформаційні потреби, здійснювати пошук, критично оцінювати, використовувати ІКТ у роботі з інформацією, дотримуючись етичних принципів. Концептуально ІГ об'єднує процеси пошуку, оцінки, використання і передачі інформації.

За моделлю SCONUL «Сім стовпів інформаційної грамотності» (2011), цей термін має узагальнюючий характер, охоплюючи цифрову, візуальну, академічну грамотність, обробку даних тощо. Інформаційно грамотна людина вміє збирати, керувати, створювати інформацію та дані з урахуванням етичних норм [36].

А. Букхорст у 1995 р. вказав, що існує щонайменше дев'ятнадцять близьких за змістом термінів, зокрема: функціональна, комп'ютерна, візуальна, медіаграмотність тощо. Вчений вважає, що ІГ – це своєрідний «парасольковий» термін, що охоплює всі ці форми грамотності. Подібну точку зору поділяють І. Рокмен, Д. Бавден, Л. Робінсон та ін., які розглядають

бібліотечну, комп'ютерну, цифрову, медійну та інші види грамотностей як компоненти або синоніми ІГ.

Серед українських науковців варто згадати Н. Сороко, яка розглядає ІГ як здатність орієнтуватися в інформаційних ресурсах, потоках, здійснювати пошук, аналіз, зберігання та систематизацію цифрової інформації. М. Головань визначає її як якість особистості, що передбачає володіння знаннями й навичками інформаційної діяльності, від збору й аналізу до поширення інформації. Т. Захарчук акцентує увагу на доступі до інформації, її оцінюванні та етичному використанні, а С. Іванов на засвоєнні семіотичних систем, які є основою для розуміння та аналізу медіатекстів [12]. О. Федоров пов'язує ІГ із вмінням працювати з комп'ютерною технікою, аналізувати, синтезувати інформацію та знати основи інформатики [12, с. 11].

Таким чином, ІГ – це здатність формулювати запити, знаходити, перевіряти, аналізувати, структурувати та використовувати інформацію з допомогою сучасних технологій для вирішення навчальних, професійних або життєвих завдань. Ключовими її компонентами є критичне мислення, інформаційна культура, етика використання інформації.

Окрему увагу варто приділити медіаграмотності, яку частина дослідників вважає складовою інформаційної грамотності, а інші окремим явищем.

Згідно з ЮНЕСКО, медіаграмотність полягає у здатності розуміти функції медіа, критично аналізувати медіаконтент, створювати власні матеріали та взаємодіяти з медіа для самовираження й діалогу. Це поняття охоплює навички критичного мислення щодо медіа, зокрема здатність визначати, оцінювати, класифікувати інформацію.

У Грюнвальдській декларації 1982 р. наголошується, що медіаграмотна особа повинна розуміти роль медіа, критично оцінювати їхній контент, користуватися медіа для участі в демократичному суспільстві, створювати власний контент і володіти ІКТ.

Європейська Комісія вважає, що медіаграмотність включає вміння доступу до медіа, аналізу, оцінки їхніх повідомлень і ефективної комунікації. У резолюції Європарламенту підкреслюється, що вона дозволяє самостійно працювати з інформацією, критично оцінювати її, орієнтуватися у великому потоці даних.

Дж. Поттер розглядає медіаграмотність як множинність перспектив, які ми застосовуємо для інтерпретації медіаповідомлень. Вона включає персональні цілі, фільтри інформації, структуру знань, що зберігає не саму інформацію, а способи її пошуку. Необхідними є навички аналізу, синтезу, абстрагування, оцінювання, дедукції тощо. Поттер виокремлює вісім рівнів медіаграмотності: від базового розуміння до соціальної відповідальності. Більшість дослідників сходяться на тому, що медіаграмотність – результат медіаосвіти, яка передбачає критичне осмислення повідомлень, здатність до інтерпретації, створення власних текстів і усвідомлення відповідальності за споживання та поширення інформації. Її мета не в накопиченні фактів, а у здатності ставити складні питання, аналізувати, помічати помилки й формулювати відповідальні відповіді.

Більшість українських дослідників погоджуються з тим, що медіаграмотність є ключовою компетентністю сучасної особистості. В українських наукових джерелах підкреслюється, що медіаграмотність це не лише запас знань про функціонування медіа, а й здатність ефективно застосовувати ці знання на практиці: критично сприймати інформацію, аналізувати її джерела, ставити запитання, що стосуються змісту побаченого, почутого чи прочитаного, та робити висновки. У підручниках з медіаосвіти зазначається, що в сучасних умовах медіаграмотність охоплює широкий спектр умінь і навичок, які необхідні для орієнтації в складному інформаційному середовищі.

В українському освітньому дискурсі також активно розглядається поняття медіакультури. У «Енциклопедії освіти» медіакультура визначається як сукупність інформаційно-комунікативних засобів, матеріальних та

інтелектуальних цінностей, сформованих людством упродовж культурно-історичного розвитку, що сприяють формуванню суспільної свідомості та соціалізації особистості. Аналіз наукових праць свідчить, що медіакультура, зокрема її аудіовізуальні компоненти, відіграють значну роль у формуванні світогляду, системи цінностей і творчого потенціалу особистості.

У підручниках та посібниках з медіаосвіти наголошується, що медіаграмотність передбачає не лише технічні навички користування засобами масової інформації, а передусім, здатність критично осмислювати повідомлення, розрізняти первинну й вторинну інформацію, розуміти підтексти й інтерпретувати їх. В українському посібнику 2012 року зазначається, що медіаграмотність охоплює цілу сукупність мотивів, знань, умінь та можливостей, необхідних для добування, аналізу, створення й передачі медіатекстів, а також для розуміння складної структури функціонування медіа в суспільстві.

У «Дорожній карті» Академії української преси підкреслюється, що медіаграмотність це здатність читати, інтерпретувати, оцінювати та створювати повідомлення в різних формах медіа. До неї включаються також навички критичного сприйняття інформації, усвідомлення впливу медіа та розуміння принципів їх роботи. Поняття медіаграмотності, згідно з українськими підходами, тісно пов'язане з розвитком громадянської активності, свободи вираження та самореалізації особистості.

У науковій літературі також простежується розмежування понять «грамотність» і «компетентність». Якщо під грамотністю здебільшого розуміється сукупність знань і навичок, то компетентність включає ще й досвід практичного застосування цих знань, здатність до дії в конкретних ситуаціях. Наприклад, медіакомпетентність це рівень медіакультури, який забезпечує усвідомлене й ефективне функціонування в медіапросторі, розуміння його соціального, економічного й політичного контексту. Згідно з Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні, медіакомпетентність виявляється у здатності аналізувати зміст медіа, оцінювати його, створювати

власний контент, відповідально поводитися у медіасередовищі та реалізовувати громадянські права через медіа.

Інше визначення цього поняття подається в посібнику «Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід», де медіакомпетентність трактується як здатність сприймати, створювати та передавати повідомлення з урахуванням технічних можливостей, на основі критичного мислення та уміння вести діалог у медіа. Академія української преси доповнює це визначення, вказуючи на необхідність розвитку навичок самопрезентації, критичного оцінювання власної активності в медіа, а також уміння використовувати медіа у навчанні та повсякденному житті.

Поняття «медіакультура», як його трактують українські вчені, охоплює не лише знання й навички роботи з інформацією, а й систему цінностей, соціальних установок і комунікативних стратегій. У навчальній літературі воно описується як сукупність характеристик особистості, сформованих у процесі взаємодії з медіа: від уміння шукати, оцінювати та використовувати інформацію до здатності самовираження й впливу на інформаційне середовище. Медіакультура особистості передбачає розвинену медіаобізнаність, грамотність, медіаосвіченість, соціальну відповідальність та критичне мислення.

Таким чином, медіакультура є узагальнювальним поняттям, що об'єднує низку взаємопов'язаних термінів: медіаграмотність, інформаційна грамотність, медіаосвіченість, інформаційна та медійна гігієна. Її формування є метою медіаосвіти, процесу, що забезпечує розвиток навичок критичного аналізу, створення та інтерпретації медіатекстів, розуміння медіапроцесів і медіавпливів.

Медіаосвіта, згідно з міжнародними підходами, відрізняється від простої освіти через медіа. Це освіта про медіа: вона вчить не лише споживати інформацію, але й розуміти, як вона створюється, як функціонують медіа в суспільстві, які цінності вони транслюють, а також як ефективно взаємодіяти з ними. У Звіті ЮНЕСКО 1999 року зазначено, що

медіаосвіта є частиною основного права людини на свободу вираження та інформації, сприяє підтримці демократії й рекомендована для впровадження в національні освітні системи.

Сучасні українські дослідники розглядають медіаосвіту як важливий елемент формування особистості в інформаційному суспільстві. Вона трактується як процес розвитку й саморозвитку людини через взаємодію із засобами масової інформації та на основі їхнього змісту. Медіаосвіта розглядається як складова освіти для громадян, що має сприяти формуванню критично мислячого, активного та відповідального споживача інформації, здатного до свідомої участі в публічному житті й до опору маніпулятивним впливам медіа.

Також наголошується, що система медіаосвіти є важливим інструментом реалізації державної гуманітарної політики. Вона покликана підтримувати ціннісні орієнтири суспільства, розвивати компетентності громадян у нових умовах цифровізації, економіки знань і глобального інформаційного обміну.

Окремі автори підкреслюють, що медіаосвіта це не лише навчальний процес, а комплексна система формування медіакультури. Вона включає розвиток умінь аналізувати й інтерпретувати медіатексти, критично оцінювати їхній зміст, розуміти джерела інформації, їхню мотивацію та ціннісні настанови. Крім того, йдеться і про навчання створення власних медіапродуктів, а також про формування навичок ефективного спілкування та самовираження через сучасні медіатехнології.

Згідно з концептуальними документами, медіаосвіта повинна забезпечувати підготовку особистості до безпечної та усвідомленої взаємодії з усіма видами медіа, як традиційними, так і цифровими. Її метою є розвиток медіакультури, розуміння функцій медіа у суспільстві та здатність до критичного сприйняття інформації в умовах постійного зростання її обсягів.

Таким чином, медіаосвіта орієнтована не на просте навчання з використанням медіа, а на становлення особистості через опрацювання

їхнього змісту. Вона сприяє формуванню медіаграмотності, тобто здатності усвідомлено споживати, аналізувати, оцінювати й створювати інформацію.

Сьогодні в науковому дискурсі все частіше говорять про інтеграцію понять медіаграмотності та інформаційної грамотності в одну спільну концепцію – медіаінформаційну грамотність. Такий підхід відображає сучасні виклики, що постають перед суспільством у зв'язку з розвитком цифрових технологій, і потребу в цілісному підході до формування критичного мислення й комунікативних навичок громадян.

1.2. Міжнародні й національні тренди у розвитку медіаосвітніх практик

У сучасному світі обсяг інформації стрімко зростає, а розвиток технологій значно полегшує до неї доступ. В таких умовах кожен з нас рано чи пізно замислюється над тим, як ефективно шукати і відбирати найважливіші дані, критично оцінювати отриману інформацію, а також використовувати чужі матеріали і створювати власні публікації.

Медіаосвіта і інформаційна грамотність відповідають на ці виклики. Вони сприяють розумінню наших прав як споживачів інформації та авторів, а також висвітлюють етичні питання, що виникають у процесі доступу до інформації та її використання. Ці навички допомагають налагоджувати ефективну співпрацю з медіа та користуватися інформаційними технологіями задля сприяння рівності, міжкультурному і міжрелігійному діалогу, миру і свободі слова. Інформаційна грамотність формує ключову компетентність, необхідну для успішного функціонування в XXI столітті.

Ще в 1960-х роках у провідних країнах, таких як Канада, Австралія, Франція, США сформувався окремий напрям у педагогіці, відомий як медіаосвіта. Вона була спрямована на те, щоб навчити учнів і студентів розуміти мову медіа, аналізувати медіатексти і таким чином бути підготовленими до життя у сучасному медійному середовищі.

Згодом медіаосвіта стала розглядатися не лише як освітня ініціатива, а й як невід'ємна частина прав громадян на свободу слова і доступ до інформації, а також один із важливих інструментів підтримки демократії [11]. З кінця 1990-х років її рекомендують включати до національних навчальних програм.

У статті 19 Загальної декларації прав людини підкреслюється: «Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх вираження; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань, а також свободу шукати, отримувати і поширювати інформацію і ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» [9].

Медійна та інформаційна грамотність (МІГ) забезпечує людей знаннями й уміннями, необхідними для повноцінної реалізації фундаментального права на інформацію. Це право підтримується Грюнвальдською декларацією з медіаосвіти 1982 року, де підкреслюється, що політичні й освітні системи мають формувати у громадян розуміння процесів комунікації та заохочувати їхню активну участь у засобах масової інформації й комунікації, як традиційних, так і новітніх [21].

Медіа, бібліотеки, архіви й Інтернет у світі визнаються ключовими ресурсами, які допомагають людям ухвалювати рішення на основі повної інформації. Вони також є інструментами, що сприяють самопізнанню суспільства, підтримці суспільного діалогу та зміцненню почуття єдності. Канали комунікації мають значний вплив на навчання протягом усього життя, тому громадяни повинні хоча б базово розуміти їхню роботу та вміти правильно користуватися отриманими через них даними. МІГ має за мету надати ці знання користувачам.

Як було зазначено на конференції ЮНЕСКО «Educating for the Media and the Digital Age» (Відень, 1999), медіаосвіта охоплює всі види медіа, друковані, графічні, звукові, екранні тощо, і різноманітні технології. Вона допомагає людям усвідомити, як масові комунікації впливають на свідомість, навчає використовувати медіа у спілкуванні, формує навички аналізу,

критичного осмислення та створення медіатекстів; вміння визначати джерела повідомлень і їхній політичний, соціальний, комерційний чи культурний контекст; інтерпретувати зміст і цінності, що передаються медіа; обирати відповідні канали для створення і поширення власних повідомлень і працювати з аудиторією. Медіаосвіта є невід'ємною частиною базових прав кожного громадянина на свободу вираження та доступ до інформації, а також важливим інструментом демократії. Вона рекомендована до впровадження в навчальні програми шкіл, університетів, а також у системи додаткової, неформальної освіти й навчання протягом життя [20].

Поширення медіаінформаційної грамотності (МІГ) відбувається не лише у сфері освіти. У розвинених країнах активну роль у цьому відіграють культурні центри, кіностудії та неурядові організації, які підтримують відповідні медіаініціативи. Водночас у країнах, що розвиваються, медіапроекти частіше пов'язані з регіональними медіа та медіацентрами.

Для ефективного просування МІГ на регіональному рівні важливим є партнерство з телерадіокомпаніями. Регіональні медіа краще розуміють потреби місцевих спільнот, але часто стикаються з браком ресурсів і спеціалізованих знань, що обмежує їхній вплив.

За останні десять років медіаграмотність набула широкого міжнародного визнання, хоча рівень її розвитку суттєво відрізняється залежно від країни чи регіону, і нерідко стримується нестачею фінансування.

Провідними у впровадженні медіаосвіти є Австралія, Нова Зеландія та Канада. Там вона викладається як окремий предмет або інтегрується у суміжні дисципліни, наприклад, у вивчення рідної мови. В цих країнах існують тісні зв'язки між медіаіндустрією та громадянським суспільством, багато громадських організацій підтримують видання та онлайн-ресурси. У США широке коло державних і недержавних структур працюють у сфері медіаосвіти. У Латинській Америці значний внесок роблять молодіжні рухи і громадські організації. В Китаї та Гонконгу швидкий розвиток ІТ в освіті і значні інвестиції створили сприятливі умови для креативної роботи з медіа у

школах. Натомість у багатьох країнах, особливо в Африці, уряди ще більш зосереджені на базовій грамотності і лише починають усвідомлювати важливість медіаграмотності.

Особливо цікавим є досвід Фінляндії, де медіаосвіта підтримується на найвищому урядовому рівні. Міністерство освіти і культури визначило формування медіаграмотності як стратегічний пріоритет, виділило на це ресурси, а також оновило законодавство в сферах освіти, культури, молодіжної та мистецької політики. Розроблено ключові принципи виховання медіаграмотності у дітей і підлітків, а також рекомендації щодо співпраці з громадськими організаціями для залучення широкого кола зацікавлених у цій сфері. Національні навчальні програми для дошкільної та початкової освіти орієнтовані на розвиток компетентності, що включає усвідомлення різноманітності інформації та володіння інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ). Це спрямовано на формування вмінь критично оцінювати медійний контент і створювати власні продукти. ІКТ у навчальних планах розглядаються як інструмент і мета, що підтримує пошукове та творче навчання.

Фінські фахівці активно долучаються до популяризації медіаграмотності в різних країнах Європи, беручи участь у проектах, що реалізуються за підтримки Європейського Союзу, Ради Європи та ЮНЕСКО [22]. Розглянемо кілька прикладів успішних ініціатив.

Проект «Від масового рівня до медіамейнстріму: молодіжний голос редакції» функціонує у столичному регіоні як новинна платформа, що постачає матеріали різним засобам масової інформації. Його мета підтримати молодь у створенні мультимедійного контенту та заохотити їх до відкритого обговорення актуальних для них тем. Учасники редакції навчаються писати статті і створювати телевізійні програми під керівництвом професіоналів і провідних журналістів. Співпраця з такими відомими організаціями, як Національна Телерадіокомпанія «YLE» та найбільша

національна газета «Helsingin Sanomat», забезпечує висвітлення їхньої роботи у провідних фінських медіа.

Ініціатива «Тиждень газети» передбачає тиждень активної співпраці між редакціями друкованих медіа та освітніми закладами. У цей період школи та дитячі садки отримують безкоштовні примірники газет, які використовуються у навчальному процесі під час тематичних заходів. Основна ідея «Тижня газети» ознайомити всіх учнів із сучасною періодичною пресою.

Щорічна акція «Тиждень медіаграмотності» спрямована на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо медіаграмотності. В ній зазвичай беруть участь близько 40 різних організацій, міністерства, державні установи, оператори зв'язку, охоронні компанії, медіакомпанії та неурядові структури. Разом вони розробляють тематику, організовують кампанії, готують інформаційні матеріали та сценарії заходів. Освітні заклади також заохочуються до проведення власних ініціатив у цей період.

Впровадження медіаосвіти в Південній Кореї почалося як громадський рух, спрямований на захист свободи преси та забезпечення права телеглядачів на якісний контент. Спочатку державні органи не бачили законних підстав для такої діяльності. Проте за останні десять років неурядові організації, що працюють у співпраці з Міністерством культури, спорту та туризму, а також Комісією з охорони прав молоді, активно підтримують просвітницьку діяльність у сфері медіа, розробляють навчальні матеріали та проводять дослідження.

Сьогодні медіаграмотність у Південній Кореї сприймається як складова ширшої освітньої системи, яка сприяє безперервному навчанню дітей і дорослих. Мережі медіавчителів, що працюють на волонтерських засадах, демонструють значний потенціал для розвитку медіаосвіти у школах.

Варто відзначити важливу роль Кореїської комісії зв'язку, органу, що регулює телерадіомовлення і телекомунікації, а також урядових структур

Міністерства культури, спорту та туризму, зокрема Фондації корейської преси та Корейського інституту мовлення, які роблять вагомий внесок у цю сферу.

Проблеми медіаосвіти в країні охоплюють різні інституції, від урядових органів до засобів масової інформації, громадських асоціацій і волонтерських груп. Переглянутий у 2000 році Закон «Про мовлення» надав правову основу для розвитку медіаосвіти та захисту прав глядачів, одночасно зобов'язуючи мовників створювати й розповсюджувати медіаосвітні програми.

Громадські організації, що займаються впровадженням медіаосвітніх ініціатив, отримують державну підтримку, пов'язану із засобами масової інформації. Натомість Міністерство освіти, науки та технологій, відповідальне за систему освіти, докладає обмежених зусиль у поширенні медіаграмотності, хоча в останній редакції національного навчального плану з'явилися деякі її елементи.

Отже, медіаосвіта в Південній Кореї здебільшого розвивається поза школою, у форматі неформального навчання, яке ведуть не шкільні педагоги. У зв'язку з цим важливо стимулювати уряд до формування більш системної і дієвої політики в галузі медіаосвіти, а також підтримувати підвищення кваліфікації вчителів [18].

Українські фахівці, які професійно займаються питаннями інтеграції педагогіки та медіа, вже давно знайомі з поняттям і змістом медіаосвіти. Протягом останніх десятиліть цьому напрямку приділяється значна увага як з боку науковців і педагогів, так і журналістів, бібліотекарів, причому не лише в столиці, а й у багатьох регіонах країни. Видаються фундаментальні наукові праці, проводяться конференції, публікуються методичні рекомендації.

Разом із тим, було б перебільшенням стверджувати, що медіаосвіта в Україні стала загальноприйнятою практикою. Нині ми маємо переважно поодинокі ініціативи й досвід ентузіастів, як окремих фахівців, так і провідних організацій, але не масове явище.

Медіаграмотність у школах почали впроваджувати після ухвалення Концепції з медіаосвіти в Україні у 2010 році. Наступним кроком став

експериментальний етап (2011–2016), під час якого у десятих класах шкіл-учасниць впроваджували факультативний курс «Медіакультура». В експерименті взяли участь понад 40 тисяч учнів із 250 загальноосвітніх навчальних закладів.

У 2016 році було оновлено Концепцію медіаграмотності з урахуванням сучасних викликів, зокрема інформаційної війни та медійної ретравматизації осіб, постраждалих від військових дій.

З 2017 року розпочався наступний етап експерименту, що триватиме до 2022 року. На цьому етапі планується перевірити ефективність наскрізної моделі викладання медіаграмотності, а також підвищити рівень медіакомпетентності педагогів та студентів педагогічних і психологічних спеціальностей [17].

На підготовчому етапі в експерименті беруть участь близько 200 навчальних закладів з усієї України, серед яких обласні інститути післядипломної освіти (де навчають медіапедагогів), професійні училища, дошкільні заклади, школи, гімназії, ліцеї та навчально-виховні комплекси. Експеримент охопить всі області України та Київ.

Розроблено навчальні програми для початкової, середньої та старшої школи, підготовлено підручники та робочі зошити для 8-го і 10-го класів. Водночас варто зазначити, що експеримент не передбачає додаткового фінансування шкіл, хоча потреба у ресурсах існує, зокрема для закупівлі навчальних посібників та забезпечення відряджень вчителів на семінари й курси підвищення кваліфікації. Медіа надзвичайно динамічна сфера, тож постійне оновлення знань і навичок педагогів є необхідним. Також нагальна проблема відсутність у багатьох школах комп'ютерної техніки та Інтернету [19].

Велику роль у методичному забезпеченні вчителів відіграє Академія української преси, яка регулярно видає посібники з медіаграмотності та приклади авторських уроків як українських авторів, так і переклади іноземних матеріалів.

Важливі зусилля для розвитку медіаосвіти докладають такі організації, як «Детектор медіа» (зокрема через сайт MediaSapiens, частину порталу «Детектор медіа», а також спеціалізовані онлайн-ресурси «МедіаДрайвер» і «Новинна грамотність»), IREX (програма медіаграмотності для громадян 2015–2016 років і нинішній проєкт «Вивчай та розрізняй»), Академія Deutsche Welle (тренінги для дорослих), StopFake (через фактчекінгові проєкти). Ініціативи з елементами медіаграмотності впроваджують також USAID PACT/ENGAGE, волонтерський культурно-освітній проєкт «Жовтий автобус» та інші [19].

Загалом, згадані організації, установи та вищі навчальні заклади за останні роки підготували десятки підручників і навчальних посібників із медіаграмотності [1-3; 5-6; 8-16]. Особливу увагу заслуговують інноваційні інструменти, що можуть бути корисними у навчальному процесі:

- інтерактивний підручник для підлітків «МедіаДрайвер» та курс із новинної грамотності – продукти ГО «Детектор медіа»;
- гра «Медіаграмотна місія», розроблена IREX, Академією української преси та StopFake;
- «Медіанавігатор» – збірник вправ із медіаграмотності, над яким працювали педагоги з семи країн.

Серед важливих новацій 2018 року варто відзначити включення медіаграмотності до освітнього стандарту початкової школи, а також запуск у десятих класах курсу «Громадянська освіта», у якому є розділ «Світ інформації та мас-медіа».

У квітні 2018 року відбулася Шоста міжнародна науково-практична конференція з медіаосвіти та медіаграмотності, організована міжнародною громадською організацією Internews в Україні, Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. На пленарному засіданні «Державні пріоритети розвитку медіаграмотності: де ми зараз?» заступник Міністра інформаційної політики України Дмитро Золотухін наголосив, що медіаосвіта

є важливою складовою протидії дезінформації та інформаційній агресії загалом.

Після 2018 року розвиток медіаграмотності в Україні отримав новий імпульс завдяки активній державній підтримці та зростаючій увазі громадськості до проблем інформаційної безпеки. У 2019 році було затверджено Національну стратегію розвитку медіаосвіти, яка передбачала системне впровадження медіаграмотності на всіх рівнях освіти, від початкової школи до вишів і неформальної освіти.

Значну роль у цьому процесі відіграли нові партнерства між державними органами, громадськими організаціями та міжнародними донорами. Зокрема, проєкти, які реалізувалися за підтримки ЄС, ЮНЕСКО та USAID, допомогли інтегрувати медіаграмотність у навчальні програми, розробити сучасні методичні матеріали та провести масштабні тренінги для вчителів.

В освітній сфері продовжилися реформи: у 2020 році було ухвалено новий Державний стандарт базової середньої освіти, у якому медіаграмотність офіційно закріплена як ключова компетентність учнів. Акцент було зроблено на формуванні критичного мислення, навичок аналізу інформації, розпізнаванні фейків і протидії маніпуляціям у медіа.

Під час пандемії COVID-19 (2020–2021 роки) медіаграмотність отримала особливе значення через масове переведення навчання в онлайн-формат. Вчителі, учні та батьки зіткнулися з викликами цифрової безпеки, обробки інформації та боротьби з дезінформацією, що стимулювало подальший розвиток дистанційних курсів, вебінарів і інтерактивних ресурсів із медіаосвіти.

У 2022 році, у зв'язку з повномасштабним російським вторгненням в Україну, медіаграмотність стала не лише освітньою, а й національною безпековою потребою. Активізувалися зусилля державних органів, зокрема Міністерства культури та інформаційної політики, а також громадських

ініціатив, спрямовані на протидію інформаційній війні, розвінчування фейків і пропаганди.

У цей період особливу увагу приділяли розвитку навичок медіаграмотності серед дітей і молоді, а також підвищенню кваліфікації вчителів і волонтерів, які працюють із вимушеними переселенцями та учасниками бойових дій. З'явилися нові онлайн-платформи та мобільні додатки для перевірки фактів і навчання критичному сприйняттю медіа.

До 2025 року медіаграмотність все більше інтегрується в освітні стандарти та політику держави. Зокрема, планується розширення курсів у середній і вищій школі, створення спеціалізованих освітніх програм для педагогів, а також посилення співпраці з міжнародними організаціями для обміну досвідом і впровадження найкращих практик.

Паралельно з формальним навчанням активізується громадський сектор і медіаіндустрія, які розробляють креативні формати, такі як інтерактивні ігри, відеопроєкти, подкасти та інші мультимедійні ресурси, що сприяють залученню широких верств населення до теми медіаграмотності.

Таким чином, до 2025 року в Україні формується комплексна система медіаосвіти, здатна відповідати викликам сучасного інформаційного середовища та забезпечувати сталий розвиток медіаграмотності як на рівні окремої особи, так і суспільства загалом.

У 2018–2025 роках в Україні було реалізовано низку масштабних і впливових проєктів у сфері медіаосвіти. Частину з них ініціювали міжнародні донори, інші українські громадські організації та державні установи.

«Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність» – флагманський проєкт IREX у партнерстві з Міністерством освіти і науки України, Академією української преси та за підтримки урядів США та Великої Британії. Його впровадження розпочалося у 2018 році і охопило сотні шкіл по всій країні. Проєкт передбачав інтеграцію медіаграмотності у шкільні предмети (історію, українську мову, громадянську освіту), підготовку

вчителів, створення посібників і цифрових ресурсів. У 2021 році його розширили на педагогічні виші та заклади профтехосвіти.

«Фільтр» – національний проєкт з медіаграмотності, ініційований Міністерством культури та інформаційної політики України у 2021 році. Метою проєкту було формування культури споживання інформації серед громадян. У межах ініціативи проводилися кампанії на телебаченні, в соціальних мережах і транспорті, було створено сайт з навчальними матеріалами, відео та порадами щодо перевірки фактів. У 2023–2024 роках «Фільтр» започаткував спеціальні модулі для держслужбовців і співробітників органів місцевого самоврядування.

MediaIQ – платформа, яку розробив ГО «Інтерньюз-Україна». У ній зібрані інтерактивні тести, вправи та відео на тему медіаграмотності. У період 2020–2022 років ресурс активно використовувався вчителями, школярами та студентами як допоміжний інструмент для дистанційного навчання під час пандемії та після початку повномасштабної війни.

«Критичне мислення для критичних часів» – освітній курс, розроблений громадською організацією «Освіторія» у партнерстві з міжнародними донорами. Курс охоплював основи верифікації інформації, роботу з джерелами, типи маніпуляцій у медіа. Його пройшли тисячі освітян і батьків у 2022–2023 роках.

«МедіаГвардія» – ініціатива, започаткована у 2023 році ГО «Детектор медіа», яка поєднує фактчекінг, навчання та залучення молоді до виявлення фейків. У межах проєкту запустили мобільний застосунок для скарг на дезінформацію, а також провели низку тренінгів у громадах.

«Школа фактчекінгу» від StopFake – продовження фактчекінгових ініціатив у партнерстві з регіональними медіа та ЗВО. Програма охоплює тренінги для студентів факультетів журналістики, блогерів і громадських активістів.

«Медіаосвіта для батьків» – кампанія, ініційована Академією української преси у співпраці з громадським сектором. З 2022 року вона

передбачає онлайн-лекції, рекомендації та інтерактивні матеріали для дорослих, які прагнуть розвивати інформаційну грамотність у власних родинах.

Також у 2023–2025 роках активізувалася співпраця з українськими бібліотеками, які стали осередками неформальної медіаосвіти в громадах. Бібліотекарі проходили курси з медіаграмотності, проводили зустрічі, дискусії та ігрові заняття для дітей, молоді та пенсіонерів.

Низка українських університетів, зокрема Київський університет імені Бориса Грінченка, Український католицький університет, Львівський національний університет імені Івана Франка та ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, відкрили спецкурси або ввели обов'язкові модулі з медіаосвіти, критичного мислення та інформаційної безпеки.

Висновки до розділу. Медіаосвіта є міждисциплінарною сферою знань, що поєднує педагогіку, соціологію, культурологію, психологію, інформаційні та комунікаційні науки. Історія медіаосвіти має понад півстоліття розвитку й охоплює низку міжнародних ініціатив, від ідей Маршалла Маклюєна до резолюцій ЮНЕСКО та Європейського парламенту. У світовому дискурсі сформувалися ключові концепти – «медіаграмотність», «інформаційна грамотність», «медіакомпетентність», які є базою для формування навичок критичного сприйняття інформації.

Медіаосвіта визнана необхідним елементом загальної освіти, що сприяє розвитку демократичного суспільства та формуванню активного громадянина. Теоретичні напрацювання демонструють, що медіаосвіта це не лише освіта через медіа, а насамперед освіта про медіа, що вимагає системного, критичного та етичного підходу.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ МЕДІАОСВІТИ В УКРАЇНІ

2.1. Огляд та аналіз сучасних проєктів і ініціатив з медіаосвіти в Україні

Медіаосвіта сьогодні розглядається як один із найважливіших інструментів розвитку критичного мислення, що дає змогу орієнтуватися у складному й швидкоплинному інформаційному середовищі.

Останні ініціативи в цій сфері спрямовані на формування навичок перевірки фактів, виявлення маніпулятивного контенту, свідомого блогерства та раціонального споживання інформації. Особливу увагу приділено впровадженню медіаосвіти як у формальну, так і неформальну освіту, адаптації навчальних матеріалів до потреб різних цільових аудиторій та реагуванню на сучасні виклики, пов'язані з дезінформацією [24].

Одним із яскравих прикладів сучасної неформальної ініціативи в медіаосвітній сфері є Школа відповідального блогерства «ШВАБРА». Проєкт орієнтований на молодих контент-креаторів і має на меті поглиблення їхньої обізнаності у питаннях медіаграмотності, розвиток соціально відповідального підходу до створення інформаційного контенту та пошук інноваційних форматів комунікації з аудиторією.

Ініціатива реалізується завдяки співпраці громадських організацій UMIND і «Детектор медіа» за фінансової підтримки міжнародної організації IREX. Програма має двоетапну структуру.

Перший етап – це серія офлайн-воркшопів із залученням експертів із різних сфер медіа, культури та освіти. Серед тренерів телеведучі, актори, педагоги, блогери, а також фахівці з медіаграмотності, зокрема представники проєкту «Фільтр» і «Детектор медіа». Учасники розглядали теми етичної взаємодії з аудиторією, відповідальності медійних осіб, протидії хейту й дезінформації в соціальних мережах, а також знайомилися з ефективними підходами до створення якісного контенту.

Практичне спрямування школи передбачало командну роботу над розробкою власних ініціатив: блогери формували команди, створювали проєктні концепції, презентували їх та брали участь у відкритих обговореннях.

Другий етап – це восьмитижнева програма онлайн-менторства. Учасники щотижня отримували завдання від менторів на теми, пов'язані з інформаційною культурою, медіааналітикою та просвітництвом. Після перегляду та аналізу матеріалів, ментори надавали індивідуальний зворотний зв'язок, рекомендації й поради щодо покращення контенту.

Як зазначив програмний директор «Детектора медіа» Вадим Міський, ця ініціатива дозволила молодим блогерам вперше задуматися над критичним осмисленням інформації, яку вони споживають і продукують, та дала імпульс до розвитку власної відповідальної інфлюенсерської позиції.

Усього до програми долучилося 16 блогерів віком від 16 до 20 років, кожен із яких мав понад 3000 підписників на таких платформах, як Instagram або YouTube.

Одним із сучасних прикладів інтеграції гейміфікації, наукової популяризації та фактчекінгу в освітній процес є ініціатива «Підліткова Редакція Українських Фактчекерів» (ПРУФ). Проєкт має на меті сформувати активну молодіжну спільноту, здатну самостійно протидіяти фейкам і дезінформації в інформаційному просторі. Ініціатива реалізовується українським науково-популярним медіа «Куншт» у партнерстві з IREX в Україні.

Проєкт стартував у 2024 році й триватиме до весни 2025-го. Його основний акцент – робота з підлітками, адже саме ця аудиторія здатна не лише засвоювати нові навички, а й транслювати їх до ширшого соціального оточення, впливаючи на родичів, друзів і однокласників.

До участі були відібрані 100 учнів віком 15–17 років, які продемонстрували мотивацію до вивчення медіаграмотності та бажання впливати на інформаційне середовище за допомогою соціальних мереж.

Навчальний етап передбачає серію тренінгів, на яких підлітки опановують базові поняття медіаграмотності, знайомляться з інструментами фактчекінгу, розробляють сценарії, вчаться працювати перед камерою, монтувати відео та просувати його в цифровому середовищі.

На другому етапі, так званому «ньюзрумі», учасники застосовують здобуті знання на практиці. Робота відбувається під менторським супроводом, де кожен проєкт перевіряється й коригується фахівцями, що надають експертні рекомендації.

Планується, що до завершення програми учасники спростують щонайменше 600 прикладів дезінформації, а 20 найуспішніших школярів отримають підтримку для запуску локальних клубів підлітків-фактчекерів у своїх громадах.

Ще один приклад масштабної освітньої ініціативи – серіал «Як захиститися від фейків і дезінформації», розміщений на платформі «Дія.Освіта» Міністерства цифрової трансформації України.

Цей проєкт реалізовано в межах широкої інформаційно-просвітницької кампанії, організованої спільно з 1+1 media та Smart Angel за підтримки Європейського Союзу.

Серіал складається з десяти епізодів і має на меті сформувати базові навички критичного мислення, фактчекінгу, цифрової безпеки та розпізнавання фейків. Усі випуски побудовані у форматі розмови ведучого, журналіста Святослава Гринчука з експертами з різних галузей. Такий підхід забезпечує поєднання доступності викладу та глибини розгляду тем.

Серіал надає практичний інструментарій для медіаграмотної навігації в інформаційному середовищі та може використовуватись як у межах освітнього процесу, так і для самостійного навчання.

«Форпост майбутнього: мислити, впливати, перемагати» – це культурно-освітня ініціатива, орієнтована на молодь у системі військової освіти, зокрема курсантів і ліцеїстів. Її метою є не лише передача знань, а й формування національної свідомості через осмислення історії, культури,

літератури, а також опанування навичок медіаграмотності та знання в сфері прав людини.

Організаторами проєкту виступили Український ПЕН та громадська організація «Центр комунікаційно-контентної безпеки». Формат передбачає безпосереднє спілкування молоді з представниками інтелектуального та культурного середовища: письменниками, журналістами, правозахисниками, публічними інтелектуалами.

Як зазначив під час однієї з перших зустрічей Валерій Король, голова правління Центру комунікаційно-контентної безпеки, у контексті війни важливо не лише готувати молодь до оборони держави у військовому сенсі, а й забезпечити глибоку культурну ідентифікацію, яка є невід'ємною частиною опору агресії. За його словами, саме культура формує ціннісне підґрунтя для збереження національної суб'єктності.

У межах програми учасники опановують навички критичного мислення, вчать виявляти та нейтралізовувати інформаційні впливи, розпізнавати пропаганду та дезінформацію. Окрім лекцій і дискусій, для учасників передбачено забезпечення добірками класичної та сучасної української літератури, що сприяє глибшому усвідомленню національної ідентичності та ціннісних орієнтирів.

У сучасному цифровому світі штучний інтелект дедалі активніше проникає в усі сфери життя, що висуває нові вимоги до навичок громадян, зокрема, здатності критично осмислювати та відповідально використовувати інструменти ШІ.

Останніми роками в Україні реалізовано низку проєктів, спрямованих на розвиток ШІ-грамотності, зокрема серед молоді. Ці ініціативи не лише знайомлять із технологічними можливостями, а й формують критичне ставлення до використання ШІ у соціальних, освітніх та інформаційних контекстах.

Одним із таких прикладів є програма «ШІ молодь», яка має на меті надати молодим людям (віком 18–25 років) базові й прикладні знання про

штучний інтелект, його потенціал та ризики. Учасники програми розвивають креативність, аналітичне мислення та опановують практичні інструменти, що можуть бути застосовані в освіті, науці, бізнесі й комунікаціях.

Проект реалізується Національним проектом з медіаграмотності «Фільтр» за ініціативи Міністерства культури та інформаційної політики України у співпраці з Центром демократії та верховенства права, ЮНЕСКО та за фінансової підтримки Уряду Японії.

Програма передбачає два етапи. Онлайн-навчання, в межах якого учасники слухали лекції експертів з індустрії ШІ, обговорювали етичні та прикладні аспекти використання технологій і створювали власні проекти, що просувають ШІ- та медіаграмотність у своїх громадах. За результатами конкурсного відбору перемогу здобули чотири ініціативи, які отримали мікрогранти на реалізацію: «УніГуді – ізі будні» (цифровий асистент для абітурієнтів, який підтримує на всіх етапах вступу до ЗВО), «Навчання без обмежень» (інтерактивний гайд із використання AI для впровадження інклюзивного навчання), «AI Health Academy» (навчальний курс для медичних працівників щодо застосування штучного інтелекту в системі охорони здоров'я), «Prompt Lab» (практичний курс з промтингу, спрямований на розвиток навичок ефективної взаємодії з генеративними моделями).

Офлайн-етап включав ознайомчу поїздку до київського офісу IT-компанії SoftServe, а також менторські сесії з розвитку обраних проектів та стратегічного планування їхньої реалізації. Програма стала прикладом того, як просвітницькі ініціативи можуть поєднувати технологічну освіту з формуванням соціальної відповідальності та інформаційної обізнаності.

Штучний інтелект стрімко трансформує сучасний світ, проникаючи в усі сфери життя, від освіти й бізнесу до охорони здоров'я та державного управління. У цьому контексті однією з ключових передумов успішної адаптації суспільства до нових умов стає формування навичок критичного мислення, цифрової компетентності та обізнаності у сфері штучного інтелекту (ШІ). В Україні ця потреба знаходить своє відображення у низці

масштабних державних ініціатив, спрямованих на популяризацію та практичне освоєння ШІ серед широкого кола громадян.

Одна з наймасштабніших ініціатив – створення платформи з безкоштовними освітніми ресурсами для вивчення штучного інтелекту, яку було реалізовано спільно Міністерством цифрової трансформації України, Міністерством економіки України та компанією Google Україна. Проєкт має на меті не лише ознайомлення користувачів з базовими поняттями і застосуваннями ШІ, а й розвиток цифрових навичок, необхідних для підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

Платформа побудована на принципах інклюзивності, відкритості та гнучкості. Усі курси є безкоштовними, адаптованими українською та англійською мовами, а навчання відбувається у зручному для користувача темпі. Особлива увага приділяється практичним аспектам: студійним відеолекціям, воркбукам, покроковим інструкціям та інструментам самонавчання. За словами Першої віцепрем'єр-міністерки України, міністерки економіки Юлії Свириденко, ці освітні продукти створені з урахуванням потреб представників різних професій: від управлінців до освітян.

Змістова структура платформи складається з трьох основних напрямів:

- «ШІ для кожного» – базовий курс для широкої аудиторії, який охоплює:
- програму «ШІ для продуктивності», що демонструє, як застосовувати інструменти штучного інтелекту у бізнесі та повсякденній діяльності;
- програму «Основи AI» з теоретичним вступом до функціонування ШІ;
- програму «Вступ до генеративного ШІ», яка знайомить із сучасними алгоритмами, що створюють новий контент (тексти, зображення, музику тощо).

– «ШІ для розробників» – спеціалізований напрям для тих, хто прагне професійно працювати з AI-технологіями. Зокрема, курс «Machine Learning Crash Course» пропонує практичне навчання з використанням Python та бібліотеки TensorFlow. А програма «Розвивайте кар'єру з Google Cloud» орієнтована на здобуття навичок роботи з хмарними інфраструктурами.

– «ШІ для освітян» – окремий блок, орієнтований на педагогічних працівників, які бажають інтегрувати інструменти ШІ у навчальний процес. Програми «Генеративний ШІ для вчителів» та «Google Cloud для студентів» допомагають опанувати цифрові сервіси й методики впровадження інновацій в освіті.

Крім зазначеної платформи, в Україні впроваджується ще одна важлива ініціатива – курс «ШІ: від початківця до експерта», який є частиною стратегії цифрового розвитку, ухваленої Міністерством цифрової трансформації України. Стратегічна мета полягає у входженні України до 2030 року у трійку лідерів з розробки та впровадження рішень на основі ШІ. Курс розроблений у співпраці з Netpeak Group та Міністерством освіти і науки України.

Ця освітня програма охоплює шість модулів різного рівня складності, від базового до просунутого. Курс доступний без попередньої технічної підготовки, що робить його інклюзивним для широких верств населення. Програма містить інтерактивні завдання, тести, приклади реального використання ШІ в повсякденному житті, а також спеціальний тест для самодіагностики початкового рівня. Після завершення навчання учасники отримують сертифікати.

Серед інструментів, які опановують учасники: ChatGPT, Gemini, Claude, Suno, Microsoft Copilot та інші популярні генеративні та аналітичні системи на базі штучного інтелекту. Навчання охоплює використання ШІ для створення текстів і зображень, перевірки фактів, аналітики даних, а також вирішення практичних завдань у різних професійних сферах.

У підсумку, зазначені державні ініціативи не лише підвищують рівень цифрової грамотності населення, але й сприяють формуванню критичного

підходу до технологій штучного інтелекту, забезпечуючи інтеграцію України у глобальні інноваційні процеси.

У контексті сучасної інформаційної насиченості та гібридних загроз критичне мислення набуває статусу однієї з базових навичок, необхідних для орієнтації у складному медіапросторі. Його формування забезпечує здатність до самостійного мислення, обґрунтованого прийняття рішень і стійкості до дезінформації, пропаганди та маніпуляцій. Особливої актуальності розвиток критичного мислення набуває в умовах війни, коли інформаційна безпека стає частиною загальнонаціональної безпеки.

В Україні реалізується низка освітньо-просвітницьких ініціатив, які спрямовані на розвиток навичок критичного аналізу, логічного мислення та медіаграмотності серед представників різних вікових і соціальних груп. Ці проекти об'єднує спільна мета – підвищення інформаційної стійкості громадян через освіту, відкритий діалог та інтеграцію кращих практик.

Одним із прикладів інноваційних підходів до розвитку критичного мислення є проєкт «Вечори критичного мислення», який має формат офлайн-зустрічей із провідними експертами, лідерами думок та представниками активної української молоді. Проєкт ініційовано громадською організацією «Фундація Суспільність» у співпраці з ЮНЕСКО за підтримки уряду Японії. Він є частиною глобальної ініціативи ЮНЕСКО, спрямованої на підтримку свободи слова, посилення безпеки журналістів та протидію дезінформації в Україні.

Кожна із десяти зустрічей, організованих у межах проєкту, слугує платформою для обговорення ключових викликів, що постають перед українським суспільством. Тематично заходи охоплювали такі аспекти, як вплив дезінформації на суспільні настрої та політичну поведінку; роль критичного мислення у виявленні та протидії маніпулятивним наративам; практичні інструменти захисту від фейків і пропаганди; формування навичок фактчекінгу у повсякденному споживанні медіа.

Окремою цінністю «Вечорів критичного мислення» є високий рівень експертизи залучених спікерів. Серед учасників дискусій були відомі українські інтелектуали, митці, журналісти, правозахисники та військові, зокрема, актор, режисер і військовослужбовець Ахтем Сеїтаблаєв, письменниця, філософиня, громадська інтелектуалка Оксана Забужко, головна редакторка видання «Українська правда» Севгіль Мусаєва, політолог, представник Меджлісу кримськотатарського народу, колишній політичний в'язень Наріман Джелал, філософ, президент Українського ПЕН Володимир Єрмоленко, журналістка, продюсерка фільму «20 днів у Маріуполі» Василіса Степаненко та інші.

Формат відкритого діалогу та неформальної освіти дозволив учасникам не лише поглибити розуміння інформаційних процесів, але й набути практичних навичок медіааналізу. Це особливо важливо для молоді, яка є основною аудиторією заходів і водночас найбільш вразливою до інформаційних маніпуляцій через активне використання соціальних мереж.

Таким чином, «Вечори критичного мислення» становлять важливу частину національних зусиль із побудови демократичного, стійкого до дезінформації суспільства, де кожен громадянин має можливість розвивати інтелектуальну автономію та інформаційну гігієну. Цей проєкт ілюструє, як через цілеспрямовані освітні інтервенції можна підвищувати здатність громадян орієнтуватися в складному інформаційному ландшафті сучасності.

Інформаційна стійкість громадянського суспільства значною мірою залежить від охоплення освітніми ініціативами не лише молоді та активних користувачів інтернету, а й тих верств населення, які традиційно залишаються поза фокусом подібних програм. Особливо це стосується людей старшого віку та дітей, двох вразливих аудиторій, що потребують адаптованих форматів і змісту навчання. В Україні в останні роки реалізуються проєкти, які адресно відповідають цим потребам, зокрема «Ба та Ді проти брехні» та «Піксель. Вартовий свободи».

«Ба та Ді проти брехні» це просвітницька ініціатива медіаплатформи «ШоТам», яка має на меті підвищення рівня цифрової та медійної грамотності серед людей віком 60+. Проєкт реалізується в межах Програми інформаційної стійкості українського громадянського суспільства за підтримки IREX in Ukraine — провідної міжнародної організації у сфері освіти, розвитку громад та боротьби з дезінформацією.

Основна мета ініціативи допомогти старшому поколінню краще орієнтуватися у цифровому середовищі, розпізнавати фейки, уникати маніпуляцій та приймати обґрунтовані рішення щодо інформації, що надходить через традиційні медіа та соціальні мережі. Це не лише питання медіаграмотності, а й безпеки: значна частина інформаційних шахрайств у цифровому середовищі орієнтована саме на цю вікову групу.

Проєкт має двокомпонентну структуру. Освітній компонент – серія тренінгів з медіаграмотності, у яких беруть участь представники старшого покоління. Особливістю підходу є принцип «рівний навчає рівного»: після навчання учасники самі стають викладачами та передають здобуті знання своїм одноліткам. Навчальна програма розроблена за участі експертів аналітичної платформи VoxUkraine й охоплює базові навички перевірки інформації, інструменти фактчекінгу та правила інформаційної гігієни. Медійний компонент – серія коротких інформаційних відео, в яких учасники тренінгів діляться порадами щодо безпеки в інтернеті. Тематика відео охоплює актуальні загрози: фейкові соціальні виплати, телефонне шахрайство, підроблені новини тощо. У відео також беруть участь зіркові гості, зокрема телеведучий Микола Луценко та народний артист України Павло Зібров, що підвищує впізнаваність і довіру до контенту серед старшого покоління.

Завдяки поєднанню елементів неформальної освіти, соціального залучення та популярних форматів донесення інформації, «Ба та Ді проти брехні» ефективно компенсує розрив у цифровій грамотності між

поколіннями та сприяє створенню безпечнішого інформаційного середовища для осіб старшого віку.

Інший приклад адресної освітньої ініціативи – «Піксель. Вартовий свободи» – короткометражний анімаційний фільм для дітей, створений за ініціативою Стратегічних комунікацій Збройних Сил України (СтратКом ЗСУ) у співпраці з благодійним фондом «МХП – Громаді». Це перший подібний мультфільм, створений зусиллями військових структур, який розповідає дітям про ключові події новітньої української історії: від Революції Гідності та анексії Криму до повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році.

Центральним героєм фільму є Піксель, образ вартового свободи, який у доступній формі пояснює маленьким глядачам складні історичні та суспільні події. Його озвучив комік і волонтер Василь Байдак, а музичний супровід створили українські гурти «Тік Ту» та «Пиріг і Батіг», що надало мультфільму виразної національної ідентичності.

Фільм презентовано на YouTube-каналі проекту «Книга-мандрівка. Україна», популярного серед дитячої аудиторії. Це свідчить про націленість на наймолодших громадян, які є майбутніми учасниками демократичного процесу та мають з дитинства усвідомлювати цінність свободи, правди й інформаційної безпеки.

Таким чином, обидва проекти, «Ба та Ді проти брехні» та «Піксель. Вартовий свободи», демонструють інноваційні підходи до розвитку критичного мислення та медіаграмотності серед аудиторій, які потребують особливої уваги. Вони є прикладом того, як цілеспрямована освітня робота може охоплювати різні вікові групи, формуючи широку базу інформаційно стійкого суспільства.

Окремим напрямом формування медіаграмотності та критичного мислення є глибоке переосмислення культурних продуктів, які протягом століть використовувалися як інструменти політичної пропаганди. У цьому контексті показовим прикладом є документальний проект «Велика російська

брехня», створений командою «Суспільне Культура». Ініціатива спрямована на виявлення прихованих механізмів інформаційного впливу, вбудованих у культурний дискурс Росії, від історіографії до балету та спорту.

Проект відкрито ставить під сумнів усталену тезу про «культуру поза політикою», демонструючи, як культура в імперській та пострадянській російській парадигмі фактично стала інструментом реалізації політичних інтересів. Виконавчий продюсер Лук'ян Галкін зазначає, що пропаганда у російському варіанті значно складніша й підступніша за звичайні фейки чи маніпуляції: «Найбільша небезпека – це недооцінити її вплив».

Цикл фільмів складається з шести тематичних серій, кожна з яких аргументовано викриває конкретний напрям російської культурної експансії. Історія як інструмент пропаганди демонструє, як протягом століть Росія використовувала перекручену історіографію для легітимації загарбань, асиміляції інших народів та побудови міфу про «велику державу». Ідеологічна функція літератури розкриває, як російська літературна традиція була інструменталізована для виправдання імперіалізму, гегемонії та насильства, зокрема шляхом міфологізації авторів та сюжетів. Кіно як дзеркало кремлівської політики показує, як радянське і пострадянське кіно активно підтримує державну ідеологію, відтворюючи образ ворога та героїзуючи насильство від імені «русского мира». Мистецтво та ідеологія викриває використання балету, живопису, музики й театру як інструментів не лише м'якої сили, а й маскуванню воєнних злочинів, демонструючи співзвучність культурних проєктів і репресивної політики. Медіа як зброя аналізує роль російських медіа в поширенні пропаганди, фальсифікації подій та формуванні псевдореальності, як для внутрішньої аудиторії, так і на глобальному рівні. Спорт у політичному контексті демонструє, як Кремль використовує спортивні події й досягнення для відбілювання міжнародного іміджу та легітимації агресивної політики, зокрема через символічне значення Олімпійських ігор, чемпіонатів світу та культ особистих перемог.

«Велика російська брехня» – це приклад того, як засоби масової інформації можуть бути використані не лише для фактчекінгу чи спростування фейків, а й для глибокої культурної ревізії, необхідної у контексті інформаційної безпеки. Рефлексія над темами цього циклу сприяє формуванню історичної та культурної критичності, важливої складової медіаграмотності в умовах війни.

Таким чином, даний проєкт є не лише просвітницьким, а й стратегічно значущим для українського суспільства, оскільки протидіє гібридним формам інформаційної агресії, які часто діють через академічну, художню чи медійну легітимацію.

У сучасному світі дезінформація стала однією з найсерйозніших загроз інформаційній безпеці та суспільній стабільності. Її вплив особливо посилюється в умовах повномасштабної війни в Україні, коли інформаційна агресія з боку Росії стала системною та багаторівневою. У таких обставинах надзвичайно важливими стають ініціативи, спрямовані на виявлення, аналіз і спростування неправдивих наративів, а також на розвиток навичок фактчекінгу серед широкої аудиторії.

«Центр дослідження мордоRU» – це новий масштабний проєкт на платформі YouTube, ініційований Центром протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони України. Він поєднує в собі гострі аналітичні матеріали, історичні розвідки та елементи контенту, що викликає сильні емоції, з метою розкриття і руйнування російських пропагандистських наративів, які сформувалися протягом багатьох десятиліть.

Проєкт зосереджений на ретельному аналізі сучасних інформаційно-психологічних операцій (ІПСО), які Росія використовує для поширення маніпулятивної інформації та фейкових повідомлень, що завдають шкоди інформаційній безпеці України.

Серед ведучих каналу заступниця керівника Центру протидії дезінформації Аліна Бондарчук, кандидат соціологічних наук і викладач

Академії Бойчука, автор каналу «Культуртригер» Богдан-Олег Горобчук, а також головний редактор медіапроєкту «Post-Past» Олексій Приймак.

Старт проєкту відбувся у березні 2024 року. Лише за перший місяць діяльності канал набрав понад два мільйони переглядів. Станом на грудень 2024 року на YouTube-каналі опубліковано 454 відео, а кількість підписників перевищує 30 тисяч.

«Школа OSINT» це освітній серіал, створений для підліткової аудиторії з метою ознайомлення з основами та методами збору, аналізу та перевірки інформації за допомогою інструментів відкритої розвідки (OSINT). Проєкт реалізований «Інститутом постінформаційного суспільства» за ініціативою Міністерства цифрової трансформації України та доступний для перегляду на освітній платформі «Дія. Освіта».

Інноваційною особливістю серіалу є анімаційний персонаж, херсонський єнот, який виступає ведучим і провідником глядача у світі OSINT. За сюжетом, єнот, який опинився в полоні окупантів у листопаді 2022 року, зазнав технологічних експериментів, що надали йому унікальні розумові здібності та досконале володіння українською мовою. Після втечі з полону він починає діяти під псевдонімом «Булава» і займається розвідкою, використовуючи відкриті джерела для збору важливої інформації на користь України.

Проєкт покликаний розвивати у підлітків практичні навички, необхідні для роботи з відкритими даними, серед яких деанонімізація особи; зворотній пошук зображень; організація покрокових OSINT-розслідувань; пошук геолокації за фотографіями та іншими джерелами; аналіз особистих даних у соціальних мережах та пошукових системах; використання державних реєстрів і цифрових інструментів (Google Cache, Google Maps, Street View, Webarchive, Wayback Machine); застосування хакерських методів пошуку (Google dorks); проведення фактчекінгу.

«Калькулятор фейків» – це інноваційний онлайн-тренажер, розроблений для широкої української аудиторії, який допомагає швидко і

точно розпізнавати правдиві новини та викривати фейкові повідомлення. Проект реалізовано в рамках Всеукраїнської ініціативи «Інформаційна безпека» спільно з «Асоціацією інноваційної та цифрової освіти» та ГО «Детектор медіа», за підтримки Міністерства культури та стратегічних комунікацій України і Національного демократичного інституту (NDI).

Інструмент є безкоштовним і не потребує реєстрації, а процес перевірки новин складається з п'яти основних кроків, які оцінюють: першоджерело та автора; точність і повноту інформації; підтвердження з інших джерел; наявність маніпулятивних елементів; рівень емоційного забарвлення.

Крім основного функціоналу, платформа надає користувачам доступ до мультимедійного курсу з медіаграмотності, розробленого за міжнародними стандартами, а також організовує вебінари та тренінги для різних груп – освітян, молоді, журналістів, державних службовців, громадських активістів і діаспори.

Як підкреслила виконавча директорка «Асоціації інноваційної та цифрової освіти» Марія Богуслав, цей проект не лише інформує, але й навчає українців критично оцінювати інформацію, усвідомлювати ознаки правдивих та фейкових новин, що сприяє підвищенню загального рівня медіаграмотності населення.

«Відсіч дезінформації» – спеціальний сезон у рамках подкасту «Медіуми», який був запущений у серпні 2024 року громадською організацією «Детектор медіа».

Окрім традиційних випусків, що висвітлюють медіаісторії та явища, ведучі Наталя Соколенко і Вадим Міський запросили до дискусій провідних фахівців з питань медіаграмотності, протидії російській пропаганді та стратегічних комунікацій.

Проект спрямований на те, щоб допомогти слухачам краще зрозуміти вплив соціальних мереж на різні сфери суспільного життя, політику, економіку, культуру. Він також навчає відокремлювати правду від маніпуляцій

та дезінформації, стимулює розвиток критичного мислення і медіаграмотності.

За час існування спецсезону було випущено 15 епізодів, які на YouTube-каналі подкасту зібрали від 15 до 35 тисяч переглядів кожен.

Серед ключових тем, що обговорювалися в рамках спецсезону, були: особливості медіаландшафту на тимчасово окупованих територіях; значення єдиного національного нарративу для країни; методи діяльності російських пропагандистів в українському інформаційному просторі; основи спростування фейкової інформації; вплив російської пропаганди у відеоіграх та соціальній мережі TikTok; причини недовіри до будь-яких російських медіа, зокрема й «ліберальних».

2024 рік став знаковим для розвитку медіаграмотності, цифрової безпеки, критичного мислення та боротьби з дезінформацією в Україні. У відповідь на виклики часу громадські організації, медіа, державні структури та міжнародні партнери об'єднали зусилля для посилення інформаційної стійкості суспільства, реалізуючи широкий спектр новаторських програм, освітніх ініціатив і творчих проєктів.

Досягнення цих ініціатив свідчать не лише про підвищення усвідомлення важливості інформаційної та медійної грамотності, а й про здатність українців гнучко адаптуватися до умов інформаційної війни та цифрової реальності.

Особлива увага приділялася розвитку навичок у різних вікових і соціальних групах, від підлітків і молоді до старшого покоління та фахівців у різних сферах.

Серед головних результатів року варто виділити: масштабні освітні програми з медіаграмотності, критичного мислення, фактчекінгу та цифрової безпеки, які охопили тисячі людей по всій країні; інноваційні ініціативи, зокрема спрямовані на освоєння практичних навичок застосування штучного інтелекту в різних сферах діяльності; креативні підходи до перевірки фактів і протидії дезінформації, що включають інтерактивні інструменти,

мультимедійні платформи і подкасти; підтримка національної ідентичності та культурної спадщини через проєкти, які поєднують медіаграмотність із знанням української культури.

Описані ініціативи мають великий потенціал для подальшого розвитку і розширення. Вони не лише допомагають формувати конкретні навички, наприклад, виявляти маніпуляції чи перевіряти достовірність джерел, а й сприяють підвищенню інформаційної культури, зміцненню довіри до правдивих даних, підтримці демократичних цінностей та інтеграції України у світовий інформаційний простір.

Цей звіт підкреслює ефективність співпраці між різними зацікавленими сторонами. Надалі важливо продовжувати підтримувати й розвивати подібні ініціативи, збільшуючи їхній охоплення та вплив задля створення більш обізнаного, захищеного і стійкого українського суспільства в умовах нових інформаційних викликів.

Фільтр прогнозує, що на тлі постійних інформаційних загроз з боку росії, яка широко застосовує технології для дезінформації та впливу на свідомість українців, кількість проєктів з медіаграмотності буде невпинно зростати, а їхні формати удосконалюватися. Вони ставатимуть дедалі більш креативними та інтерактивними. На перший план виходитимуть такі підходи, як «edutainment» та «гейміфікація» навчання медіаграмотності через ігри, симуляції та інтерактивні платформи, що викликають позитивні емоції, мотивують довше залучатися до процесу та сприяють глибшому засвоєнню матеріалу.

Крім того, очікується, що для розширення аудиторії до таких ініціатив дедалі активніше долучатимуться лідери думок, відомі телевізійні особистості та інфлюенсери.

Ймовірно, редактори й продюсери провідних українських медіа, зокрема національних телеканалів, відкриватимуться до теми медіаграмотності, що сприятиме запуску більшої кількості важливих

проектів. Також можна прогнозувати зростання кількості блогерів, які спеціалізуються на медіаграмотності, спростуванні міфів і фактчекінгу.

2.2. Впровадження медіаосвіти у закладах вищої освіти (на прикладі ВДПУ імені Михайла Коцюбинського)

У контексті розбудови інформаційного суспільства та зростання ролі медіа в демократичних процесах особливої актуальності набуває питання якісної журналістської освіти. Регіональні заклади вищої освіти, зокрема на Вінниччині, відіграють важливу роль у формуванні нового покоління фахівців медіагалузі.

На території Вінницької області журналістів готують переважно у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського та у деяких інших ЗВО, зокрема Вінницькому національному технічному університеті (в межах комунікаційних або суміжних спеціальностей), Донецькому національному університеті імені Василя Стуса, а також Вінницькому торговельно-економічному інституті КНТЕУ у рамках дисциплін з медіакомунікацій та освітньої програми «Реклама та зв'язки з громадськістю». Однак лише ВДПУ імені Михайла Коцюбинського здійснює системну та повноцінну підготовку журналістів за фаховою спеціальністю 061 «Журналістика» відповідно до державного стандарту.

ВДПУ ім. М. Коцюбинського має кафедру журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю, яка спеціалізується виключно на підготовці журналістів і медіафахівців. На відміну від інших регіональних закладів, де журналістика часто інтегрується в більш широкі гуманітарні напрями або викладається фрагментарно в межах спеціальностей зі зв'язків із громадськістю чи філології, у ВДПУ реалізується цілісний професійно орієнтований підхід, з акцентом на практичну підготовку, роботу з сучасними медіатехнологіями, а також розвиток критичного мислення та журналістської етики.

У порівнянні з іншими ЗВО регіону, саме ВДПУ має власну телестудію, радіостудію, медіацентр, лабораторії та сучасні мультимедійні аудиторії, що використовуються в навчальному процесі; розгалужену мережу партнерств із локальними та національними медіа, що дозволяє студентам проходити практику в реальних умовах; міжнародну академічну співпрацю, зокрема участь у програмах Erasmus+ і публікації у міжнародних наукових виданнях, що поки що не є характерною рисою більшості інших регіональних ЗВО.

Для порівняння, у Вінницькому національному технічному університеті окремої журналістської спеціальності немає, однак окремі модулі з медіакомунікацій інтегруються до програм підготовки фахівців у сфері PR, маркетингу та цифрового дизайну. Це дозволяє студентам опанувати окремі інструменти медійної роботи, проте не передбачає ґрунтовної підготовки з журналістики як самостійної галузі.

Також у деяких коледжах Вінницької області пропонується передвища освіта з основ журналістики або інформаційної діяльності, однак ці програми є короткостроковими, мають обмежену фахову спрямованість і готують фахівців технічного рівня (наприклад, помічників редактора, коректорів, репортерів локальних медіа).

Таким чином, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського виступає єдиним регіональним закладом вищої освіти на Вінниччині, який забезпечує повноцінну, системну та інноваційно спрямовану підготовку журналістських кадрів, що відповідає як національним освітнім стандартам, так і викликам сучасної інформаційної доби. У цьому контексті ВДПУ можна розглядати як центр медіаосвіти регіонального рівня, який виконує не лише освітню, але й просвітницьку, наукову та комунікаційну функції в медіасфері Поділля.

Фахову підготовку журналістів у ВДПУ здійснює кафедра журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю, що функціонує в межах факультету філології й журналістики. Підготовка здійснюється за спеціальністю 061 «Журналістика» за освітніми ступенями бакалавра та

магістра, відповідно до затверджених стандартів вищої освіти. Освітній процес спрямований на формування у студентів як загальних, так і професійних компетентностей, необхідних для діяльності в різних секторах сучасного медіа.

Особливістю підготовки журналістів у ВДПУ є міждисциплінарний та практикоорієнтований підхід, що реалізується через поєднання теоретичних курсів із практичними навчальними модулями, тренінгами та проектною діяльністю. Навчальний план передбачає вивчення дисциплін, які охоплюють широкий спектр галузевих знань: історія та теорія журналістики, журналістська етика, медіаправо, газетно-журнальне, теле- та радіовиробництво, інтернет- і діджитал-журналістика, фотожурналістика, методика журналістської діяльності, зв'язки з громадськістю та реклама тощо. У ВДПУ імені Михайла Коцюбинського особливу увагу приділяють гармонійному поєднанню фундаментальних теоретичних знань із активним практичним досвідом, що дає змогу студентам глибше зрозуміти професію журналіста та бути готовими до реальної роботи у медіасфері. Запропоновані освітні компоненти дають студентам необхідний аналітичний інструментарій, розуміння структури медіа, ролі журналіста у суспільстві та етичних норм професії.

Одночасно з теорією студенти активно залучаються до практичної діяльності. На заняттях з практичної журналістики та журналістського фаху студенти готують власні текстові матеріали, аудіо- і відеорепортажі, інтерв'ю, новини. Вони працюють над написанням статей, монтажем відео, створенням подкастів, що формує комплексні професійні навички. Університет має власні студентські медіа: газету, радіо, телестудію, онлайн-платформи. Студенти можуть долучатися до їх роботи, отримуючи досвід у редакційній діяльності, організації інформаційних кампаній, управлінні контентом. Регулярно організовуються тематичні воркшопи, тренінги, майстер-класи від практиків журналістики, де студенти відпрацьовують навички інтерв'ювання, репортажу, фактчекінгу. ВДПУ співпрацює з провідними місцевими і

національними медіа, що дає можливість студентам проходити практику в реальних редакціях, від газет і телеканалів до цифрових платформ. Це допомагає познайомитись із професійним середовищем, набути досвіду роботи у команді, зрозуміти вимоги ринку. У освітньому процесі використовують цифрові інструменти, редакторські системи, програми для обробки фото та відео, платформи для публікації та аналізу контенту, соцмережі, інструменти фактчекінгу і OSINT.

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського активно долучається до процесу інтеграції медіаосвіти в освітні програми, що відповідає сучасним викликам інформаційного суспільства та потребам формування критичного мислення у студентів. Університет здійснює комплексний підхід до впровадження компетенцій з медіаграмотності. У навчальних планах факультетів, що готують майбутніх педагогів, психологів, юристів, менеджерів, передбачені дисципліни або окремі навчальні модулі, присвячені основам медіаграмотності, критичному аналізу інформації та роботі з медіаінструментами. Це дозволяє майбутнім фахівцям не лише отримати теоретичні знання, але й сформувати практичні навички, необхідні для подальшої професійної діяльності.

Окрім основних навчальних дисциплін, студенти мають можливість обирати факультативи, присвячені інформаційній безпеці, фактчекінгу, роботі з цифровими платформами, що дозволяє поглибити їхні знання з медіаграмотності та актуалізувати їхні компетенції відповідно до сучасних інформаційних викликів. ВДПУ заохочує студентів брати участь у наукових дослідженнях, проєктній діяльності та ініціативах, пов'язаних із аналізом медіапростору, розробкою медіаінструментів або просвітницькими кампаніями з протидії дезінформації. Це сприяє не лише формуванню професійних навичок, а й активному громадянському позиціонуванню майбутніх педагогів.

Поєднання теоретичних знань з практичними навичками та акцент на медіаграмотність забезпечують комплексну підготовку майбутніх журналістів

у ВДПУ. Цей підхід дозволяє студентам не лише здобути професійні знання, але й розвинути критичне мислення та здатність ефективно працювати в сучасному медіа-просторі.

Важливою складовою освітнього процесу є організація виробничої практики. Студенти мають можливість проходити практику в редакціях регіональних та національних медіа, інформагентствах, телерадіокомпаніях, онлайн-медіа, пресслужбах органів державної влади й самоврядування. Серед постійних партнерів кафедри – редакції газет «Вінниччина», «Вінницька газета», телеканали «ВІТА», «Вінниччина», «Суспільне. Вінниця», телерадіокомпанія «ТАКТ», а також низка інших медіа Вінниччини, Житомирщини, Хмельниччини та Івано-Франківщини.

Ефективна підготовка журналістських кадрів у сучасних умовах неможлива без належної матеріально-технічної бази, яка забезпечує можливість для здобуття практичних навичок, апробації творчих ідей, а також розвитку цифрових і мультимедійних компетентностей студентів. У цьому контексті Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського демонструє послідовну роботу зі створення інфраструктури, необхідної для якісного навчання за спеціальністю 061 «Журналістика». Університет має аудіовізуальні лабораторії, телестудію, радіостудію, мультимедійні класи, медіацентр та освітній хаб NotBox, які активно використовуються у навчальному процесі та при реалізації студентських медіапроектів.

Ключовим структурним підрозділом, що забезпечує практичну підготовку майбутніх журналістів, є Медіацентр ВДПУ. Підрозділ виконує функції навчально-виробничої лабораторної бази та водночас є креативним простором для студентських ініціатив у сфері медіавиробництва. Він оснащений сучасною аудіо- та відеотехнікою.

Журналістські студії та навчальні лабораторії, розміщені на базі кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю, облаштовані мультимедійними проекторами, інтерактивними дошками, екранами,

документ-камерами, що дозволяє ефективно демонструвати візуальний матеріал і реалізовувати модулі, орієнтовані на роботу з текстом, зображенням, відео.

Університет також має відкриту Wi-Fi-мережу, комп'ютеризовані навчальні аудиторії, доступ до інтернет-ресурсів та баз даних (у тому числі українських відкритих медіаархівів), що дає змогу використовувати цифрові джерела інформації під час підготовки журналістських матеріалів.

На базі університетської бібліотеки діє електронний репозиторій наукових, навчально-методичних матеріалів, а також створено відкритий доступ до навчальних курсів кафедри у вигляді Google-класів, відеолекцій, презентацій, методичних розробок. Ці ресурси активно використовуються як у межах аудиторних занять, так і в рамках самостійної роботи студентів.

Крім цього, університет має дружні партнерські зв'язки із регіональними медіа, завдяки чому студенти мають можливість працювати на реальному медіаобладнанні під час практик, стажувань і реалізації творчих проєктів. Серед таких партнерів – телеканал «Віта», медіахолдинг «RIA», газети «33 канал», «Вінниччина», інтернет-платформи «НаПарижі», «Місто», «Вінниця.info».

Університет активно оновлює та модернізує свою технічну базу завдяки участі у грантових програмах, а також за рахунок внутрішнього фінансування. Важливу роль у забезпеченні технічних потреб виконує співпраця з донорськими організаціями, які підтримують розвиток медіаосвіти в регіонах.

Таким чином, матеріально-технічне забезпечення ВДПУ відповідає сучасним вимогам до журналістської освіти і створює передумови для формування в майбутніх фахівців професійних навичок роботи з інформацією в умовах цифрової трансформації медіа. Це забезпечує випускникам конкурентоспроможність як на регіональному, так і на всеукраїнському медіаринку.

Одним із важливих напрямів стратегічного розвитку сучасної медіаосвіти є інтернаціоналізація навчального процесу та наукової діяльності. Кафедра журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського активно реалізує цю стратегію, розвиваючи міжнародне академічне партнерство, участь у спільних наукових ініціативах, а також залучення здобувачів освіти до освітніх програм за кордоном.

Студенти-журналісти ВДПУ мають можливість долучатися до міжнародних програм академічної мобільності, зокрема Erasmus+, що дозволяє пройти семестрове навчання в університетах Європейського Союзу та отримати унікальний досвід міжкультурної комунікації, порівняння журналістських стандартів, ознайомлення з європейською системою медіаосвіти. Університет також підтримує індивідуальні заявки студентів до інших короткострокових та довгострокових навчальних проєктів і літніх шкіл за кордоном.

Викладачі кафедри систематично проходять міжнародні науково-педагогічні стажування в закладах вищої освіти та наукових установах Європи. Серед основних партнерів – Куявський університет у Влоцлавеку (Республіка Польща), Інститут науково-дослідний Люблінського науково-технологічного парку (м. Люблін, Польща), інші інституції, що займаються розвитком освіти у сфері соціальних комунікацій. Такі стажування сприяють професійному зростанню викладачів, впровадженню новітніх педагогічних методик і збагаченню навчального контенту кафедри міжнародним досвідом.

Викладачі та здобувачі кафедри є активними учасниками міжнародного наукового обміну: результати їхніх досліджень опубліковано в збірниках та журналах, що індексуються у наукометричних базах Scopus, Web of Science, Index Copernicus, DOAJ тощо. Це свідчить про високий науковий рівень досліджень у галузі медіаосвіти, журналістики, реклами та комунікацій.

Щорічно викладачі кафедри беруть участь у міжнародних науково-практичних конференціях, де презентують результати досліджень з питань масової комунікації, цифрових медіа, журналістської освіти.

Кафедра є членом таких наукових об'єднань, як Центр українсько-європейського наукового співробітництва (Польща). Це дозволяє інтегруватися в європейський науковий простір, брати участь у міжнародних грантах і дослідницьких ініціативах, обмінюватися методичними матеріалами та результатами досліджень із закордонними колегами.

Майбутні журналісти також долучаються до міжнародних навчальних програм, проходять курси та онлайн-лекції зарубіжних фахівців на таких платформах, як Prometheus, Coursera, edX, що дозволяє розширити спектр знань з міжнародних комунікацій, цифрової журналістики, медіаграмотності тощо. Значна кількість студентів бере участь у Міжнародній мультимедійній школі, де працюють з фахівцями із США, Німеччини, Польщі, Литви.

Отже, міжнародна співпраця кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю ВДПУ не лише сприяє оновленню змісту освітніх програм відповідно до європейських стандартів, а й відкриває широкі перспективи для академічної та професійної мобільності студентів і викладачів. Це є важливим чинником підвищення конкурентоспроможності випускників на глобальному ринку праці в галузі медіа та комунікацій.

Випускники кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського демонструють високу професійну затребуваність та успішно реалізуються у медіасфері як на регіональному, так і на загальнонаціональному рівнях. Географія їхньої журналістської діяльності охоплює як Вінниччину, так і провідні центри медіа України – Київ, Львів, Харків, Одесу. Вони не лише підтримують зв'язок з кафедрою, а й активно долучаються до освітнього процесу: проводять майстер-класи, лекції, беруть участь у перегляді та вдосконаленні навчальних програм

Таким чином, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського виступає як вагомий центр підготовки медіафахівців у центральному регіоні України. Його діяльність і досвід демонструють потенціал регіональних ЗВО в забезпеченні якісної журналістської освіти, що поєднує академічну ґрунтовність, практичну орієнтованість та відкритість до інновацій і міжнародних стандартів.

Висновки до розділу. В Україні медіаосвіта активно розвивається, однак її реалізація має фрагментарний характер і значною мірою залежить від громадських ініціатив, міжнародної підтримки та ентузіазму окремих освітян. Після 2010 року в країні з'явилися важливі концептуальні документи, курси, навчальні програми та експериментальні проєкти, спрямовані на інтеграцію медіаграмотності в шкільну та вищу освіту.

ВДПУ імені Михайла Коцюбинського є прикладом успішної імплементації медіаосвіти у вищій школі, зокрема через викладання спецкурсів, участь у всеукраїнських ініціативах та розробку власних методичних матеріалів. Значний внесок у впровадження медіаосвіти зробили громадські організації (IREX, AUP, «Детектор медіа»), які пропонують інноваційні освітні інструменти – інтерактивні посібники, ігри, тренінги. Виклики, пов'язані з інформаційною війною, дезінформацією, цифровим розривом і нестачею ресурсів, обумовлюють потребу в державній політиці підтримки та систематичного розвитку медіаосвіти.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було досягнуто поставлену мету – здійснено комплексний аналіз історичних витоків, еволюції та сучасного стану медіаосвіти, а також виявлено національні й міжнародні тенденції, визначено ефективні практики впровадження медіаосвітніх підходів. Виконання всіх завдань дало змогу сформулювати узагальнені висновки.

Медіаосвіта є міждисциплінарною сферою знань, що поєднує педагогіку, соціологію, культурологію, психологію, інформаційні та комунікаційні науки. Історія медіаосвіти має понад півстоліття розвитку й охоплює низку міжнародних ініціатив, від ідей Маршалла Маклюєна до резолюцій ЮНЕСКО та Європейського парламенту. У світовому дискурсі сформувалися ключові концепти – «медіаграмотність», «інформаційна грамотність», «медіакомпетентність», які є базою для формування навичок критичного сприйняття інформації. Медіаосвіта визнана необхідним елементом загальної освіти, що сприяє розвитку демократичного суспільства та формуванню активного громадянина. Теоретичні напрацювання демонструють, що медіаосвіта це не лише освіта через медіа, а насамперед освіта про медіа, що вимагає системного, критичного та етичного підходу.

У ході дослідження виявлено, що поняття медіаосвіта, медіаграмотність, інформаційна грамотність і медіакомпетентність хоча й взаємопов'язані, мають суттєві відмінності. Медіаосвіта це системний процес навчання, спрямований на формування критичного ставлення до медіа, вивчення їх структури, змісту, впливу на суспільство й особистість. Медіаграмотність результат медіаосвіти, що передбачає наявність у людини практичних умінь аналізувати, інтерпретувати, оцінювати та створювати медіаконтент. Інформаційна грамотність ширше поняття, що охоплює вміння шукати, оцінювати, використовувати інформацію з будь-яких джерел, не обмежуючись медіа. Медіакомпетентність – інтегративна здатність особи ефективно діяти в медіасередовищі, поєднуючи знання, навички, досвід і мотивацію.

Під час дослідження вивчено ключові етапи становлення медіаосвіти – від ідей Маршалла Маклюена до формування міжнародної стратегії MIL (Media and Information Literacy). Показано, що медіаосвіта за останні десятиліття трансформувалася з елементу гуманітарної освіти у фундаментальний компонент демократичного суспільства. Світовий досвід засвідчує зростання ролі медіаосвіти в національних освітніх системах. Країни, як-от Фінляндія, Канада, Австралія, мають комплексні моделі впровадження медіаграмотності через законодавчі ініціативи, шкільні програми, підтримку громадських організацій.

В Україні медіаосвіта активно розвивається, однак її реалізація має фрагментарний характер і значною мірою залежить від громадських ініціатив, міжнародної підтримки та ентузіазму окремих освітян. Після 2010 року в країні з'явилися важливі концептуальні документи, курси, навчальні програми та експериментальні проекти, спрямовані на інтеграцію медіаграмотності в шкільну та вищу освіту. Розвиток медіаосвіти в Україні відбувається в умовах постійних викликів, політичної турбулентності, інформаційної війни, недостатнього фінансування. Водночас завдяки зусиллям НУО, міжнародних донорів та окремих педагогів вдалося реалізувати низку потужних ініціатив: «Вивчай та розрізняй», «Фільтр», «МедіаДрайвер» тощо.

На прикладі ВДПУ імені Михайла Коцюбинського проаналізовано впровадження медіаосвіти у вищу школу. Університет успішно імплементує медіаосвіту у вищій школі, зокрема через викладання спецкурсів, участь у всеукраїнських ініціативах та розробку власних методичних матеріалів. Значний внесок у впровадження медіаосвіти зробили громадські організації (IREX, AUP, «Детектор медіа»), які пропонують інноваційні освітні інструменти – інтерактивні посібники, ігри, тренінги. Виклики, пов'язані з інформаційною війною, дезінформацією, цифровим розривом і нестачею ресурсів, обумовлюють потребу в державній політиці підтримки та систематичного розвитку медіаосвіти

Такий досвід може бути масштабований у рамках національної освітньої політики. Теоретичний доробок розширює сучасне бачення сутності та функцій медіаосвіти, а практичні рекомендації можуть бути використані під час розробки програм з підвищення медіакомпетентності освітян, студентів, громадян загалом.

У нових умовах цифровізації та гібридних загроз медіаосвіта виконує роль не лише інструменту навчання, а й механізму захисту демократичних цінностей, розвитку інформаційної самостійності особистості та зміцнення національної безпеки.

Подальше розширення медіаосвіти в Україні потребує інтеграції медіаграмотності у всі рівні освіти (від дошкільної до вищої), формування єдиної національної політики у сфері медіаосвіти, професійного зростання педагогів як медіапедагогів, посилення партнерства між державою, громадським сектором та міжнародними донорами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абетка медіа. За загал. ред. В. Ф. Іванова. Київ: Академія української преси. Центр вільної преси. 2015. 177 с.
2. Бабій Р. О. Аналіз підходів до визначення понять «медіаосвіта», «медіаграмотність», «медіапедагогіка». Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2013. № 1 (7). С. 11–14.
3. Впровадження медіаосвіти та медіаграмотності в загальноосвітніх школах України. ГО «Європейська дослідницька асоціація» за підтримки Internews Network. 2015/ ULR: http://osvita.mediasapiens.ua/content/files/me_in_schools_analitycal_report_may_5_2015_f.pdf (дата звернення: 17.04.2025)
4. Впровадження медіаосвіти та медіаграмотності в загальноосвітніх школах України : аналітичний звіт за результатами комплексного дослідження 2014–2016 рр. на замовлення Українського медійного проекту («У-Медіа») Інтерньюз Нетворк. SlideShares : сайт. 2015. ULR : <https://www.slideshare.net/umedia/2016-66299447> (дата звернення: 17.04.2025)
5. Головань М. Інформатична компетентність: сутність, структура і становлення. Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2007. № 4. С. 62–69.
6. Гуменюк Л. Практична медіаграмотність. Посібник для бібліотекарів. 2015. ULR : <http://aup.com.ua/books/mbm/> (дата звернення: 23.05.2025)
7. Дачковська М. ГО «Детектор медіа» створила перший в Україні онлайн-посібник з медіаграмотності для підлітків. Media Sapiens. 2016. ULR: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/kids/go_detektor_media_stvorila_pershyy_v_ukraini_onlaynposibnik_z_mediagramotnosti_dlya_pidlitkiv/ (дата

звернення:17.04.2025)

8. Довженко О. Потятиник Б. «Немає іншого виходу, крім медіаосвіти». Медіакритика. 2010. URL : <http://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analytyka/borys-potyatynuk-nemaye-inshoho-vykhodu-krim-mediaosvity.html> (дата звернення:13.03.2025)

9. Дорожня карта з медіаосвіти і медіаграмотності України. Медіаосвіта та медіаграмотність. 2016. URL : <http://www.medialiteracy.org.ua/index.php/biblioteka/publikatsii/19-publikatsii/57-2-dorozhnya-karta-z-mediaosvity-i-mediahramotnosti-ukrayiny.html> (дата звернення:17.04.2025)

10. Дорош М. Як розвивається медіаграмотність в Україні: вісім висновків зі щорічної конференції. Детектор медіа. 23 квітня 2018. URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvitayak_rozvivaetsya_mediagramotnist_v_ukraini_visim_visnovkiv_zi_schorichnoi_konferentsii (дата звернення: 15.05.2025).

11. Дуцик Д. Р. Трансформація сфери медіаграмотності в умовах повномасштабної війни в Україні : аналітичний звіт. Український інститут медіа та комунікації. Київ : Український інститут медіа та комунікації. 2022. 23 с.

12. Іванов С. А. Медійна й інформаційна грамотність як сукупність базових технологій у системі безперервної освіти. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2014. № 7. С. 10–12.

13. Іщенко А. Сучасна медіа-освіта: впровадження в Україні та міжнародний досвід. Стратегічні пріоритети. 2013. № 4. С. 80–84.

14. Коваленко П. Зміна акцентів у поданні матеріалів на уроках медіакультури. Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси. 2018. С. 107-108.

15. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). Media Sapiens. 2016. URL : http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/ (дата звернення:17.04.2025)
16. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). Детектор медіа. 24 квітня 2016. URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya (дата звернення: 27.04.2015).
17. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція)/ за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
18. Коропатник М. Медіаосвіта на вітчизняних теренах: досвід минулого для уроків сьогодення. Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». Київ : Центр Вільної Преси. Академія української преси, 2018. С. 33-38.
19. Литвин А. Завдання медіаосвіти в контексті підвищення якості професійної підготовки. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2009_4/Lytvyn. (дата звернення:17.04.2025)
20. Марків О. Блог як засіб маніпулювання і протидії маніпулятивним впливам в умовах інформаційної війни. Журналістики, видавнича справа, редагування: вчора, сьогодні, завтра: збірник наукових праць «Актуальні проблеми теорії соціальних комунікацій». Київ : ДП «Експрес-об'ява». 2015. Вип. V. С. 26-36.
21. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; за науковою редакцією В. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
22. Медіаосвіта як чинник підвищення якості освіти та засіб протистояння гуманітарної агресії. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень. URL : <http://www.niss.gov.ua/articles/1795> (дата звернення: 23.03.2025).

23. Мороз О. О. Медіа-освіта: історичний аспект розвитку. Освітологічний дискурс. 2011. № 1. С. 1–11.
24. Огляд українських ініціатив з медіаграмотності за 2024 рік. Фільтр. 2024. 33 с.
25. Плахта Д. Чому важливо бути медіаграмотним, або Як виробляти у собі інформаційну «іммунну систему». День. 3 лютого 2017. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/chomu-vazhlyvo-buty-mediagramotnym> (дата звернення: 12.04.2025).
26. Шуляр В. І. Від медіаграмотності до медіакультури: навчально-методичний комплекс медіазанять. Миколаїв: ОІППО. 2016. 68 с.
27. Countdown to Global Media and Information Literacy Week 2015. UNESCO. 2015. URL: <https://en.unesco.org/news/countdown-global-media-and-information-literacy-week-2015>. (дата звернення: 10.05.2025)
28. European Parliament resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world (2008/2129 (INI)). European Parliament: portal. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0598+0+DOC+XML+V0//EN> (дата звернення: 17.04.2025)
29. Fez declaration on media and information literacy [Electronic resource] 2011. URL: <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/news/Fez%20Declaration.pdf> (дата звернення: 17.04.2025)
30. Global Alliance for Partnerships on Media and Information Literacy. UNESCO. URL: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/media-development/media-literacy/global-alliance-for-partnerships-on-media-and-information-literacy/about-garmil/> (дата звернення: 07.05.2025)
31. Grizzle A. Media and information literacy: policy and strategy guidelines. Dezuanni et al. Paris: UNESCO, 2013. 196 p.
32. Guidelines, Standards, and Frameworks. ACRL : The Association of

College & Research Libraries. ULR: <http://www.ala.org/acrl/standards/> (дата звернення:17.04.2025)

33. Measuring the Information Society Report 2014. ULR: https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/.../mis2014/MIS2014_without_Annex_4.pdf (дата звернення:17.04.2025)

34. Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era. UNESCO. 2014. ULR: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/news-and-in-focus-articles/in-focus-articles/2014/paris-declaration-on-media-and-information-literacy-adopted/> (дата звернення:17.04.2025)

35. Reprint in: Outlooks on Children and Media. Goteborg. UNESCO & NORDICOM. 2001. P. 152.

36. The SCONUL Seven Pillars of Information Literacy: Core Model for Higher Education. SCONUL. 2011. ULR: <https://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/coremodel.pdf>. (дата звернення:17.04.2025)